

BÜKREŞ ANDLAŞMASININ MÜZAKERESİ 1811 - 1812¹

Dr. FEHMİ İSMAİL

Osmanlılar, 1802'de Fransızlarla Paris Andlaşmasını yaptıktan sonra, kendilerini yakından ilgilendirmeyen Avrupa olaylarına katılmak istemeyip, resmen tarafsızlıklarını ilan etmişlerdi. Ancak Rusya ile İngiltere Bab-ı Ali'yle 1799'da yapmış oldukları ittifakın hâlâ muteber olduğunu iddia edip Osmanlıların hakikaten serbest ve tarafsız bir siyaset takip etmesine mâni oluyorlardı. Hatta 1805'te Rusların tazyikiyle Osmanlılar Ruslarla ittifaklarını yenilemek zorunda kalmışlardı. 1805 sonlarında Fransa'nın Avusturya ile Rusya'yı yenmesi Osmanlılara, Rusların Osmanlı İmparatorluğu'nda haiz oldukları imtiyaz ve müdahale haklarını azaltmak için güzel bir fırsat yarattı. Ancak Osmanlıların bu niyetle aldıkları tertibat iki devlet münasebetlerinin süratle bozulmasını intaç etti. 1802'de Eflâk ve Buğdan'a tanınan imtiyazlara rağmen, 1806 Ağustosunda Rus taraftarı addedilen Eflâk ve Buğdan voyvodalarının, tayin edilmiş görev müddetleri dolmadan, Bab-ı Ali tarafından azilleri Rusya'nın bunların tekrar görevlerine getirilmelerini ısrarla talebine ve aksi takdirde Osmanlılarla münasebetlerini kesme tehdidinde bulunmalarına sebep olmuştu. Bu durum karşısında, harbi arzu etmeyen Osmanlılar mazul voyvodaları görevlerine iade etmeye razı oldular, fakat onların bu fedakârlığı harbi önleyemedi, çünkü 1806 Kasımında Rus işgal kuvvetleri Memleketeyn'e girdi.

Rusları Memleketeyn'i işgale sevk eden amiller henüz tatmin edici bir şekilde açıklanmamıştır. Vistula Nehri üzerinde bulunan

¹ Bu makale *The diplomatic relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers, 1806-1821* (Londra, 1975) isimli doktora tezimin bir bölümünün biraz değiştirilmiş şeklidir. Maddi yardımlarıyla çalışmalarımı mümkün kılan Governing Body of the School of Oriental and African Studies ile Central Research Fund'a teşekkürlerimi ifadeyi bir borç bilirim. Bu makaleyi hazırlarken her türlü yardımını esirgemeyen kardeşim Ziver İsmail'e ve Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü'nde çalışırken büyük yardımlarını gördüğüm sayın Turgut Işıksal ile sayın Rauf Tuncay'a da teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Rus orduları başkumandanı Kamenski Rusya'nın Fransa'ya karşı savaşa hazırlandığı bir anda ikinci bir cephe açmasının mahzurlarını Aleksander'e arz ettiği zaman Aleksander, Memleketeyn'i iki mülâhazaya mebni işgal ettiğini açıkladı. Evvela Bab-ı Ali'ye karşı isyan durumunda bulunan Sırlara yardım etmek istiyordu. Fakat bundan daha mühimi, Osmanlıların ileride nasıl hareket edeceklerinden emin olmadığından Rusya zaten Dniestr üzerinde bir ordu bulundurmamak mecburiyetinde kalacaktı. Aleksander, Memleketeyn'i işgali, hudutta beklemeye tercih ediyordu². HERNASILSA, Rusların bu sırada Memleketeyn'i toprak kazanmak amacıyla işgal etmiş olmadıklarını farzetmek yerinde olacaktır.

1806 - 7 kışında Fransız - Rus çatışması yaklaşınca Ruslar Memleketeyn'i işgal etmekle ne kadar büyük bir hata etmiş olduklarını anladılar. İngilizlerin Osmanlıları Rusya ile yeniden münasebet kurmaya ikna edebilmek için giriştikleri diplomatik ve askeri çabalar neticesiz kalınca, Ruslar Osmanlılarla doğrudan doğruya temas kurmaya karar verip Pozzo di Borgo'yu Çanakkale Boğazı'na gönderdiler. Osmanlılar Pozzo di Borgo'nun barış tekliflerine pek ilgi göstermediler; ve neticede iki taraf henüz müzakereye başlamadan Fransa ile Rusya Tilsit Andlaşmasını imzaladı. Pozzo di Borgo'ya verilen talimattan Rusların işgal etmiş oldukları toprakları alıkoymayı tasarlamadıkları anlaşılıyor. Aynı zamanda Ruslar Sırbistan'ın Eflâk ve Buğdan gibi bir prenslik olarak tesisini arzu ediyorlarsa da, bu maksada ulaşmak için kendi menfaatlerini fedaya hazır olmadıkları aşikârdır³.

Tilsit Andlaşması gereğince Rusya, Fransa'nın Bab-ı Ali ile Ruslar arasında tavassutunu kabul etmiş ve Paris'te müzakerelere başlamak üzere Osmanlı ve Rus murahhasları tayin edilmişti. Tilsit'te Napoleon ile Aleksander Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimi hususunu görüşmüşlerdi. Aleksander umumi bir taksime mukaddeme olarak Memleketeyn'in Rusya'ya terkini talep etti. Ayrıca Anapa'dan Poti'ye kadar doğu Karadeniz sahilinde işgal etmiş olduğu Osmanlı topraklarının kendisine terkini ve Sırbistan'ın da bir prenslik olarak

² Aleksander'den Kamenski'ye, 15/27 Aralık 1806, *Vneshnyaya Politika Rossii XIX i nachala XX veka*, 8 cilt, 1 inci seri, (Moskova, 1960-1972), III, 439-41. Buradan itibaren *VPR* diye kısaltılacaktır.

³ F. İsmail, *The diplomatic relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers, 1806-1821*, doktora tezi, 100-102.

tesisini istiyordu. Osmanlılarsa, Fransızların Rusya'ya karşı kendilerini desteklemek hususunda defalarca vermiş oldukları teminata güvenerek, Rusların işgal etmiş oldukları bütün toprakların iadesini; Rusların Osmanlı işlerine müdahalelerine son verilmesini; ve Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının bütün ecnebi harp gemilerine kapatılmasına Rusya'nın razı olmasını istiyorlardı⁴. Aslında resmen müzakereye hiç başlanmadı; fakat 1807 Temmuzunda ara verilen harbe ancak 1809 Nisanında devam edildi. Bu esnada Fransız - Rus münasebetleri bozulmaya başladı. Ruslar Fransa ile savaşın artık kaçınılmaz olduğuna inanıp, Osmanlıları bir an önce Memleketeyn'i terk ile sulh yapmaya mecbur etmeye karar verdiler. Sırplar da kendileriyle işbirliği yaptılar.

Ruslar Asya cephesinde epeyce yer aldı. 1809'da Poti, 1810'da Sohum, 1811'de Ahılkelek ellerine geçti. Mingrelistan, Abaza ve Guriel hâkimleri hep Ruslarla işbirliği yaptılar. Osmanlı tarafını sadece İmeret kiralı Solomon tuttu; fakat o da 1810'da Ruslara yenilip esir düştü. Bununla beraber, Asya cephesindeki Osmanlı kayıplarının ehemmiyetine rağmen, harbin neticesini Avrupa cephesindeki olaylar tayin edecekti. Buradaysa Ruslar, elde ettikleri bazı başarılarla rağmen, kesin bir zafer kazanamıyorlardı. Osmanlılara karşı zafer kazanabilecek tahşidatı yapamadıkları gibi, ordularını beslemekte maruz kaldıkları sıkıntılar sadece savaşa müsait mevsimlerde sefere çıkmakla yetinmelerini mucip oluyordu. Neticede meydana gelen askeri muvazene kati bir şekilde bozulmadıkça sulh yapmak imkânı yoktu. İşte bu durumun müessir olduğu sıralarda Ruslar, gerek bilvasıta, gerekse doğrudan doğruya yaptıkları sulh tekliflerinde hep Rus hududunun Tuna Nehri'ne kadar uzanması üzerinde ısrar ettiler. Osmanlılarsa hiçbir surette Rusya'ya toprak terk etmeyeceklerini belirterek, Rusların bu hususta yapmış oldukları bütün teklifleri reddettiler.

Rusların 1811 Ekiminde kazandıkları kati bir zafer sulh müzakerelerinin başlaması için gerekli durumu meydana getirdi. 1811 Eylülünde sadrazam ve serdar-ı ekrem Laz Ahmed Paşa Rusçuk ile Yerköy arasında bulunan Tuna adalarından Slabozia üzerine ani bir hücum ile orasını aldıktan sonra büyük bir kuvvetle Tuna'nın sol yakasına geçti. Bu hareketi takip eden çarpışmada ne Osmanlılar ne de Ruslar bir üstünlük kazanabildi. Ancak Laz Ahmed Paşa Tuna'nın

⁴ Aynı eser, 145-48, 155-59.

sol yakasına geçerken Rusçuk'taki karargâhında pek cüzi bir kuvvet bırakmakla büyük bir hata etmişti. 13 Ekim gecesi Rus Başkumandanı M. L. G. Kutuzof, General Markof kumandasında bir ordu gönderip Osmanlı karargâhını bastı; ve hemen hemen hiç mukavemet görmeden karargâhı alıp Tuna boyundaki Osmanlı toplarını Slabozia Adası üzerinde ve Tuna'nın sol yakasında bulunan Osmanlı kuvvetleri üzerine çevirdi. Böylece her taraftan sarılmış olan Osmanlı kuvvetleri tehlikeli duruma düştüler. 14 Ekim gecesi Laz Ahmed Paşa'nın kendisi Tuna'nın sağ yakasına geçmeye muvaffak olduysa da, Osmanlı, ordusu sarılı kaldı⁵.

Ahmed Paşa, Rusçuk Kasabasında bir meclis aktedip durumu müzakere etti. Meclis, sulh talebinde bulunmaktan başka çare olmadığı kararına vardı. Ahmed Paşa'ya en çok endişe veren husus etrafı sarılmış olan askerinin durumuydu, fakat elinde bulunan kuvvetler onları tehlikeli durumdan kurtarmaya yetmediği gibi, maneviyatları da kırılmış idi. Neticede Ahmed Paşa bir mütareke talep etti⁶. Kutuzof, mütareke yapılmadan önce sulh esaslarının kararlaştırılması gerektiğini bildirdi. Fransız - Rus çatışması nerdeyse başlayacak gibi görüldüğünden Rus hükümeti bir an önce sulh yapmak istiyor, Rus sınırının Tuna Nehri'ne uzanması hususunda artık ısrar etmiyordu. Hatta Bükreş'te bulunan Fransız temsilcisi Joseph Ledoulx'a göre Kutuzof'a 24 Ekimde acele sulh yapıp ikinci humbaracı tümenini Polonya'ya göndermesi hususunda hükümetinden kesin emir gelmişti⁷. Fakat Kutuzof eline düşen fırsatı kaçıracak adam değildi. Mütareke yapılmadan evvel Bab-ı Ali'nin bazı şartları resmen kabul etmesini istiyordu. Ahmed Paşa Rusya'ya ya Hotin Kasabasıyla arazisinin ilhakını veyahut tazminat verilmesini teklif etti. Kutuzof bu teklifleri reddedip Eflâk ile Buğdan sınırının Osmanlı - Rus sınırı olmasını talep etti. Daha sonra bu talebini tadil edip Buğdan'ın sadece Seret Nehri'nin sol yakasında kalan kısmının Rusya'ya ilhakını teklif etti. Buna ilaveten

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Tertib-i Cedid, 12 cilt, (İstanbul 1309/1891-92), X, 6-9; Jorga, N., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 5 cilt, (Gotha, 1913), V, 205.

⁶ Laz Ahmed Paşa'dan Kaymakam'a, 29 Ramazan 1226/15 Kasım 1811, Başbakanlık Arşivi, Hatt-ı Hümayun tasnifi Nr. 41697.

⁷ Ledoulx'dan Mosloy'a, 26 Ekim 1811, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, E. de Hurmuzaki, supl. I, A. I. Odobescu'nun neşrettiği ikinci cilt, Nr. 830 (Bükreş, 1885).

Rusya'nın Asya cephesinde işgal etmiş olduğu toprakların ilhakını ve Sırlara muhtariyet verilmesini de talep etti⁸.

Kutuzof'un sert davranışı üzerine, Ahmed Paşa Avrupa'da ilhakına razı olabileceği araziye gittikçe genişletti; fakat Asya cephesinde hiçbir veçhile toprak ilhak etmemeye kararlıydı. Mehmed Esad Efendi vasıtasıyla Kutuzof'a gönderdiği bir mektupta Konduk ile Bik nehirlerine kadar Besarabya'yı Rusya'ya terk etmeyi, Kutuzof bunu reddedince de Prut Nehri'nin sol yakasında kalan araziye ilhak etmeyi teklif etti. Kutuzof, Seret Nehri hududu üzerinde ısrar edince buna muvafakat etti. Memleketeyn imtiyazlarını tasdik ve teyid etmeyi de kabul etti; fakat Rusya'nın diğer talepleri hususunda hiçbir şey vadetmeyip nihai bir anlaşmaya varmak için Mehmed Said Galip Efendi'yi murahhas tayin ettiğini bildirdi. Buna karşılık Kutuzof, Ahmed Paşa'ya yazdığı bir mektupta bu haberi hoş karşıladı; fakat Avrupa'da iki tarafın isteklerine uygun bir anlaşmaya varmak mümkün olsa bile, Asya hududu hakkındaki taleplerini tadil edemeyeceğini açıkladı⁹. Ahmed Paşa, Kutuzof'un bu mektubunu cevapsız bıraktı, ancak bu ilk temaslardan Asya hududu meselesinin müzakerelerde bir anlaşmazlık noktası teşkil edeceği açıkça ortaya çıktı.

Osmanlı - Rus müzakerelerine Yerköy'de (Giurgiu'da) başlandı ve Bükreş'te devam edildi. Osmanlı baş murahhası Kethüda Mehmed Said Galip Efendi idi. İkinci murahhas Anadolu Kazaskeri Müftüzade Selim Efendi, üçüncü murahhas da Yeniçeri Kâtibi Abdülhamid Efendi idi. Divan tercümanı Demetrius Murusi bunlara tercüman ve yardımcı tayin edilmişti. Rus baş murahhası Rusya'nın eski İstanbul elçisi André İtalinski, ikinci murahhas Tuğgeneral Jean Sabanief, üçüncü murahhas da Rusya'nın Yakındoğu mütehassısı ve aynı zamanda Rus tercümanları Antoine ile Pierre Fonton'un amcası olan Joseph Fonton idi. Müzakerelerden sorumlu başkumandan Kutuzof idi. Murahhaslar talimatlarını Kutuzof'tan alıyor, Kutuzof da doğrudan doğruya hükümetiyle temasta bulunuyordu.

⁸ Kutuzof'dan Ahmed Paşa'ya 7/19 ve 10/22 Ekim 1811. Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44363 I ve 44363H; Yakschitch, G., *L'Europe et la Résurrection de la Serbie, 1804-1834* (Paris 1834), 235.

⁹ *Aynı eser*, 235-36; Kutuzof'dan Ahmed Paşa'ya 12/24 Ekim 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44363J.

Osmanlı murahhasları Yerköy'e 25 Ekimde vasıl oldular. İlk resmi mükâleme meclisi 31 Ekimde bir çadırın içerisinde toplandı. Osmanlı murahhasları müzakereye sadece sadrazam tarafından görevlendirilmişler, İstanbul'dan ruhsatnameleri henüz gelmemişti. Buna rağmen derhal işe başlanmasını teklif ettiler, Ruslar da buna itiraz etmediler. Osmanlı murahhasları ilk mükâlemelerden sonra Laz Ahmed Paşa'ya gönderdikleri bir takrirden görevlerini nasıl telakki ettiklerini açıkça anlatıyorlar:

“...me'mûriyetimizde üç şık münfehim olup, birisi hîn-i me'mûriyetimizde cümlelerin ittifakıyla tenbih buyrulduğu üzere Rusya'nun vâki' olan teklifâtından sa'y ve ikdâm olunarak her ne tenzil olunabilir ise Devlet-i 'Aliyye'ye hizmet kabilinden olarak hemen nihâyet derecede işi geldiği yere bağlayıp berü yakada olan askerin bir an akdem tahlisi ve hasbe't-takdîr zuhur eden perişânlık vartasının def'i kaziyesi; ve ikincisi şimdiki halde bu hâlet mündefi' ise Asitane'den dahi henüz cevâb-ı sâni ve ruhsat-ı 'aliyye haberi gelmediğinden ana intizâren nazûkâne imrâr-ı vakt olunması; ve üçüncüsü, işbu intizâr dahi bertaraf olmak ve sâlifü'z-zikr hâlet-i ulâ mündefi' olarak bi'avnihi teâlâ kuvvet-i cedide hâsıl olmuş bulunmak cihetiyle böyle müsâlehadan ise i'âde-i muhârebe menvî add olunup ana göre hareket olunması sûretleridir. İşbu şikk-ı âhir bu 'add-i âcizlere göre mahz-ı lûtf ve inâyetdir ki böyle müsâleha-yı mekrûhede me'mûr bulunmaktan ise bulunmamak gâyetle evlâ ve ahsendir. Lâkin velîni'-metimiz olan Devlet-i 'Aliyye-i Ebediyü'd-devâmın hidmetkârı olduğumuzdan şu vakitte Saltanat-ı Seniyye'ye ahyer ve erceh olan sûret ne ise ana çalışmak vâcibe-i zimmet-i sadâkatimiz[dir]”¹⁰.

Rus murahhasları müzakerelere Buğdan'ın büsbütün Rusya'ya ilhakını ve üç büyük Tuna boğazlarından en güneyde olan Hızır İlyas Boğazı'nın Osmanlı - Rus hududu tayin edilmesini talep etmekle başladılar. Hızır İlyas Boğazı hudut olursa Rusya bütün Tuna boğazlarına hâkim olacaktı. Osmanlı murahhasları Ruslara Laz Ahmed Paşa ile Kutuzof arasındaki muhaberede Seret Nehri'nin hudut olmasından bahs edilmiş olduğunu hatırlattı. Seret Nehri hudut olduğu takdirde Buğdan'ın bir kısmı Osmanlılarda kalacaktı. Rus murahhasları meseleyi Kutuzof'a havale etmeye karar verdiler. 1 Kasımda

¹⁰ Ahmed Paşa'ya, 27 Şevval 1226/13 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41284D.

yapılan ikinci müzakere meclisinde de Kutuzof'un Seret Nehri'ni hudut olarak kabul ettiğini bildirdiler¹¹.

Tuna'nın hangi boğazının hudut olabileceği konusuna gelince, Osmanlı murahhasları en uygunu Kili Boğazı olduğunu iddia ettiler. Rusların bu boğazın seyr ü sefere pek müsait olmadığına dair itirazları meseleyi değiştirmiyordu. Nihayet bu konunun halli de Kutuzof'a havale olundu. Kutuzof orta boğaz olan Sünne Boğazı'nın hudut tayin edilmesini tavsiye etti, Osmanlı murahhasları da buna muvafakat ettiler¹².

Avrupa'daki yeni hudutlar tesbit edildikten sonra, Rus murahhasları Eflâk ve Buğdan'ın iade edilecek kısmının imtiyazlarının yenilenmesi ve tevsiî hususunu öne koydular. 4 Kasımda toplanan dördüncü mecliste on iki fıkrayı havi bir maddeyle tekliflerini tebliğ ettiler. Teklif edilen fıkraların bazıları sadece Eflâk ve Buğdan'a eskiden tanınmış olan imtiyazları yeniliyordu, bazıları ise münakaşaya yol açacak yepyeni şartları ihtiva ediyordu. Birinci fıkra eski Memleketeyn imtiyazlarının büsbütün tasdik ve teyidini, ikinci fıkra eski Memleketeyn hesaplarının talep olunmamasını, üçüncü fıkra Memleketeyn'in harp yılları ve müteakip dört sene için vergiden muaf tutulmasını, dördüncü fıkra Rusya tarafına geçmek isteyenlere üç sene mühlet verilmesini, beşinci fıkra Eflâk kalelerinde oturan ahaliden vaktiyle gasp edilmiş olan arazinin sahiplerine iadesini, altıncı fıkra Memleketeyn mahsulünden Devlet-i Aliyye arzu ettiği kadar aldıktan sonra geriye kalanı sahiplerinin arzu ettikleri yerde satabilmelerini, yedinci fıkra Devlet-i Aliyye tarafından Memleketeyn'den satın alınan şeylerin rayic üzere ödenmesini, sekizinci fıkra 1802'de kararlaştırılmış olan Eflâk ve Buğdan beylerinin yedi sene görev müddetinin tekid olunmasını, beylerin azl veya istifalarının makbul olmamasını ve mazul beylerin Meleketeyn dahilinde ikamet edebilmelerini şart koşuyordu. Dokuzuncu fıkra beylerin kapu kethüdalarına ait şartları ihtiva ediyordu. Onuncu fıkra Buğdan'ın iade edilecek olan kısmının

¹¹ Murahhaslardan sadrazama, 14 Şevval 1226/1 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 48249; Ulyanitsky, V. A., *Materialui k istorii vostochnago voprosa v. 1811-1813*, (Moskova, 1901), 1-2. Osmanlı murahhaslarının hazırladıkları mükâleme mazbataları gayet fefferruatlıdır, Ulyanitsky'nin neşrettikleri hulasa halinde dir.

¹² Murahhaslardan sadrazama, 15 Şevval 1226/2 Kasım 1811. Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 48247; Ulyanitsky, *aynı eser*, 2-3.

vergileriyle ilgiliydi. On birinci fıkra gerek Eflâk'ın gerekse Buğdan'ın iade edilecek kısmının vergilerine zam yapılmamasını şart koşuyordu. On ikinci fıkra da beylerin seçilişinde anlaşmazlık olduğu takdirde yapılacak muameleyi tayin ediyordu¹³.

Osmanlı murahhasları teklif edilen şartların teferruatına girmeden "imtiyazların tevsi" tabirine şiddetle itiraz ettiler. Osmanlılar Kaynarca ve Yaş muahedeleri yapılırken yeni şartlara razı olmuşlardı; ama buna mukabil Rusya Eflâk ve Buğdan'ı iade etmişti. Şimdi ise Buğdan'ın büyük bir kısmı Rusya'ya ilhak olunuyordu. Bu durumda Memleketeyn'e ait şartların büsbütün iptal edilmesi gerekiyordu. Murahhaslara göre Ahmed Paşa eski şartların ipkasını sırf sulhu kolaylaştırmak için kabul etmişti; yeni şartlara razı olması asla söz konusu olamazdı. Osmanlılar beylerin tayininde serbestçe hareket etmelerini önleyecek olan Rus şartlarına bilhassa itiraz ediyorlardı. Neticede, uzun uzun münakaşadan sonra, Rus taleplerinin müzakeresi eski şartlara tatbik olunmak üzere tehir olundu¹⁴.

Anadolu hududu meselesinin bahsi de dördüncü mecliste oldu. Rus murahhasları *uti possidetis* (yani işgallerinde bulunan toprakların kendilerinde kalması) prensibi üzerine bir anlaşma yapılmasında ısrar ettiler. Böyle bir anlaşma Anapa'dan Poti'ye kadar bütün doğu Karadeniz sahilinin Ruslara ilhakını mucip olacaktı. Osmanlı murahhasları Laz Ahmed Paşa'nın doğu Karadeniz kıyısında harpten evvelki durumun kati surette iade edilmesi gerektiğini bildirmiş olduğunu hatırlattılar. Uzun uzun münakaşadan sonra bu husus da Kutuzof'a havale edildi. Kutuzof bu hususla ilgili talebini asla geri alamayacağını bildirip, sadrazamın meseleyi yeniden mülâhaza etmesi gerektiğini söyledi. Laz Ahmed Paşa murahhaslara İstanbul'dan ruhsatnameleri gelinceye kadar bu meselenin tartışmasından kaçınmaları talimatını verdi. Ruslar meseleyi ele alırlarsa bu hususta talimatları olmadığını ve meselenin Kutuzof ile sadrazam arasında halledileceğini söylemelerini tenbih etti. Vakıa Kutuzof meseleyi görüşmek üzere Pierre Fonton'u Laz Ahmed Paşa'ya gönderince, Ahmed Paşa Anadolu hududunda toprak ilhak etmemek hususundaki kararında sabit kaldı; ve eğer Kutuzof talebinde ısrar edip harbi yenileyecek olursa kendisi-

¹³ Murahhaslardan sadrazama, 18 Şevval 1226/4 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 48244; Ulyanitsky, *aynu eser*, 4-8.

¹⁴ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 48244.

nin harbe hazır olduğunu bildirdi. Buna karşılık Fonton müzakerelerin çıkmaza girmesini önlemek gayesiyle meselenin tekrar murahhaslara havale olunmasını tavsiye etti¹⁵.

Doğu Karadeniz kıyısını ele geçirmenin Rusya için ne derece ehemmiyetli olduğunu kavramak için Rusya'nın son zamanlarda o bölgede girişmiş olduğu faaliyeti kısaca gözden geçirmek gerekir. On sekizinci asrın sonlarında Kartlo - Kakheti ile sıkı münasebet kurmuş olan Rusya o devlet üzerindeki nüfuzunu gittikçe artırıp orayı önce himayesi altına almış, 1800'ün sonlarında da ilhak etmişti. Rusya müteakiben Mingrelistan ile İmeret'i de himayesi altına almıştı. Fakat Rusya o bölgelerde nüfuzunu her ne kadar artırmışsa da oralara henüz büsbütün hâkim olamamıştı. Her tarafta Rus hâkimiyetine boyun eğmek istemeyenlerle mücadele etmek zorunda olduğu gibi, hiçbir merkezi otoritenin kontrol altına alamadığı aşiretlerle de devamlı mücadele halinde idi. Bundan başka Rusya etraf bölgelerde de nüfuzunu artırmakla meşguldü.

Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki mıntıkanın başlıca coğrafi hususiyeti Kafkas Dağları idi. Ruslar güneye doğru ilerlerken bu tabii maniyayı aşmak zorunda kalıyorlardı. Gürcistan ile irtibatlarını kolaylaştırmak için Mozdok'tan Kazbek'e kadar bir askeri yol inşa etmişlerdi. Askeri bakımdan bu yol oldukça önemliydi; fakat askeri malzemenin ve sair ağır eşyanın naklinde deniz yolu çok daha uygun ve önemliydi. Rusya'dan Gürcistan'a nakliyat yapmak bakımından Karadeniz ile Faş (Rioni) Nehri Hazar Denizi'nden çok daha önemliydi. Rusların Mingrelistan, İmeret ve Kartlo-Kakheti'de nüfuzlarını muhafaza edip kuvvetlendirmeleri bakımından Karadeniz ve Faş Nehri tarikiyle devamlı ve emniyetli nakliyat yapabilmeleri zaruriydi.

Bütün doğu Karadeniz sahili hiç şüphesiz Osmanlı hâkimiyeti altında idi. 1804'te, Osmanlı-Rus ittifakı hâlâ muteber iken, Rus elçisi İtalinski, Anaklia (Anakra)'dan Batum'a kadar uzanan arazinin Gürcistan sahili olduğunu ve ahaliden hali olduğunu söyleyerek burasını Gürcistan'a (yani Rusya'ya) terkini dostane rica etmiş idi. Bu sahilin terkinde mukabil Rusya Bab-ı Ali'yi tazmine hazırды. Osmanlılar durumu iyice inceledikten sonra, devrin reisülküttabı, İtalinski'ye söz konu-

¹⁵ Murahhaslardan sadrazama, 27 Şevval 1226/13 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41284D.

su sahilin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu söyleyip ahaliden hali olmak şöyle dursun epeyce İslam halkının oralarda meskûn olduğunu, oralarda bulunan kale, kasaba ve köylerin teferruatıyla beraber beyan etti. Avrupa devletleri arasında toprak mübadelesi muteber ise de "Devlet-i 'Aliyye-i islamiyede böyle ehl-i islam me'vâsı, ve kılâ' ve buka' ve cevâmi' ve mesâcid olan mahallin terki millet-i beyzâ-yı islamiyede gayr-ı câ'iz olmağın bu madde dîn ve mezhepçe Devlet-i 'Aliyye'nin vüs'ünden hâricdir" diye ilave etti. Buna karşılık İtalinski, Rusya'nın istihkak davasına düşmeyip Tiflis'te bulunan generallerinin verdiği malûmata dayanarak söz konusu sahilin mübadele usulüyle dostane terkini talep ettiğini tekrarladı. Osmanlıların toprak terk etmek niyetinde olmadığını anlayınca da iki devlet arasında muteber anlaşmalar gereğince Faş Nehri tarihiyle Rusların zahire nakledebilmeleri için gereken muamelenin yapılmasını talep etti. Osmanlılar Rusların Faş Nehri tarihiyle Gürcistan'a nakliyat yapmalarına hiç taraftar değildiler. Fakat Faş Nehri'ne bin kile alır gemilerin girmesi mümkün olmadığını iddia ettilerse de, Ruslar bu tarikle nakliyat yapmakta ısrar ettiler. Osmanlılar Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını tanımak istemiyorlardı. Doğu Karadeniz ve Faş Nehri tarihiyle Rusların Gürcistan'a nakliyat yapmasına razı olup ruhsatname nevinden bir senet verseler Gürcistan'ın Rusya'nın mülkü olduğunu tasdik etmiş olacaktı. Onlara göre Rusların maksadı da zaten buydu¹⁶. Neticede Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını tasdik etmeksizin, Rusların Faş Nehri tarihiyle nakliyat yapmalarına muvafakat ettiler.

Ruslar Mingrelistan, İmeret ve Gürcistan ile devamlı ve emniyetli irtibat kurmak istiyorlardı. Osmanlılar Anakra ile Batum arasındaki sahilin terkine yanaşmayınca başka türlü harekete karar verdiler. Osmanlılarla ittifaklarına rağmen, sahile asker gönderip Anakra'da bir mahzen kurdular, Kemhal'e de muhafız asker koydular. Osmanlılar Rusların bu hareketini şiddetle protesto ettiler; fakat İtalinski o bölge halkının vahşetinden bahsederek Rusya'nın mazereti olduğunu iddia etti¹⁷. İşte 1806 sonlarında Osmanlı - Rus harbi başladığı zaman durum bu idi.

¹⁶ Telhis, tarihsiz, fakat muhtemelen Ağustos 1804, Bşb. Arşivi H. H. tasnifi 44640A.

¹⁷ İtalinski'nin Bab-ı Ali'ye notası, 29 Mayıs/10 Haziran 1805, VPR, III, 444-45.

Yine Yerköy'deki müzakerelere dönelim. Laz Ahmed Paşa Anadolu tarafında toprak ilhak etmemek hakkındaki kararını Kutuzof'a yazdığı bir mektupta tekrarladı. Hem Avrupa hem de Asya cephesinde arazi terk etmeye asla razı olamayacağını kesinlikle ifade etti. Asya cephesinde toprak terk etmeye zaten salahiyeti olmadığını bildirdi. İtalinski ile mükâlemede aynı konuya değinen Galip Efendi de şu açıklamada bulundu: "Benim bildiğim bu madde vüs'-i hazret-i serdâr-ı ekremîde olmayacağından başka, istîzân olursa vüs'-i 'âlîde dahi olamaz, zira biraz de kayık vardır ki tefrik olunamaz. Ezcümle millet ve şer'ce ba'zı mevâni dahi vardır, hasılı bir veçhile uyar şey değildir"¹⁸.

Daha sonraki meclislerde daha fazla Rusya'nın Memleketeyn'le ilgili talepleri üzerinde duruldu. Rusların, beylerin istifa edememeleri ve görev müddetleri dolduktan sonra Memleketeyn'de ikamet edebilmeleri hususlarındaki talepleri uzun uzun münakaşayı mucip oldu. Osmanlı murahhasları istifa etmek isteyen beyleri zorla görevlerinde tutmanın Memleketeyn idaresinin gittikçe bozulmasını intaç edeceği görüşünü savundular. Görevleri sona eren beylerin de Memleketeyn'de ikameti fesada yol açabileceğinden, bu talebe de şiddetle itiraz ettiler. Rusların, görevleri sona eren beylerin tekrar voyvodalığa seçilme hakkı olmayacağına göre fesat çıkarmayacakları hususundaki mütalaaları Osmanlıları ilzam etmiyordu. Osmanlılar zaten eski voyvodaların yeniden seçilebilmelerini istiyorlardı. İki taraf murahhasları arasında bu hususta anlaşmaya varmak mümkün olmadığından, ikamet meselesi sadrazama havale olundu. Laz Ahmed Paşa Rus talebini kabul etmemekte direndi. Neticede, onuncu mecliste, Ruslar bu taleplerini geri aldıklarını bildirdiler¹⁹.

Kasım sonuna doğru Memleketeyn'le ilgili şartların çoğu iyice tartışılıp kararlaştırıldı. Ayrıca esirlerin mübadelesi ve iki devlet arasındaki ticari münasebetin yenilenmesi gibi hususlar münakaşasız halledildi. Tam bu sırada Osmanlı murahhaslarının ruhsatnameleri İstanbul'dan gelip de padişahın sulh esaslarında değişiklik yapmak isteğinde olduğu Ruslara beyan edilince, müzakereler yeni bir safhaya girmiş oldu.

¹⁸ Galip Efendi'den sadrazama, 27 Şevval 1226/13 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41284C.

¹⁹ Murahhaslardan sadrazama, 19 ve 21 Şevval 1226/5 ve 7 Kasım 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44245 ve 48242; Ulyanitsky, *aynu eser*, 8-18.

Padişahın sulh esaslarında değişiklik yapmak isteğine kızan Kutuzof'un ilk düşüncesi ruhsatnamelerin mübadelesini reddetmek oldu; fakat bu fikrinden derhal vazgeçti; ve 29 Kasım'da on ikinci meclis toplandı. İtalinski tehdit edici bir dille, mütarekenin sulh esaslarının kabulüne mukabil yapılmış olduğunu hatırlattı. Padişahın Seret hududunu kabul etmediğini öğrenince müzakerelere derhal son verdi²⁰.

Burada bu devirde Osmanlı hükümetinin ehemmiyetli hususlar hakkında karar almakta takip ettiği usulden kısaca bahs etmek yerinde olacak. Malûm olduğu üzere harp zamanlarında sadrazamın serdar-ı ekrem tayin edilip ordunun başına gönderilmesi bir gelenek olmuştu. Sadrazam İstanbul'dan ayrılırken defterdar, kethüda ve reisülküttab gibi devlet adamları kendisine refakat ederlerdi. Onun İstanbul'dan uzak bulunduğu müddetçe yerini sadrazam kaymakamı da denilen rikâb-ı hümayun kaymakamı doldururdu. Sadrazama refakat eden devlet adamlarının yerine de vekiller tayin edilirdi. Sadrazam ve maiyetinde olan devlet adamları İstanbul'a döndükleri vakit vekillerin görevleri otomatik olarak sona ererdi. Osmanlı - Rus müzakereleri devam ettiği sıralarda sadrazam Laz Ahmed Paşa, sadrazam kaymakamı Şakir Ahmed Paşa, reisülküttab Küçük Arif Efendi, reis vekili de Mustafa Mazhar Efendi idi.

Bu devirde padişah, umumiyetle, keyfi hareket etmek şöyle dursun, ehemmiyetli devlet işlerinde devlet erkânı arasında fikir mutabakatı sağlamaya çok önem verirdi. Sadrazam İstanbul'da iken diğer devlet adamları kendilerinin mesul oldukları işler hakkında takrirle sadrazama bilgi verirler, o da telhisle bunları hulasa halinde padişaha arz ederdi. Padişah arz edilen telhislerle şahsen meşgul olur, kenarlarına mütalaa ve emirlerini kendi eliyle yazardı. Arz edilen ehemmiyetli bir mesele hakkında bir karara varmak gerekirse, padişah sadrazama encümen-i şûra akd edip meseleyi iyice görüştükten sonra meclisin aldığı kararı kendisine tekrar arz etmesini emrederdi. Sadrazamdan başka devlet ricalinden encümen-i şûraya şunlar dahildi: Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, defterdar, zahire nazırı, tophane nazırı, darphane nazırı, sadaret kethüdası, kethüda-yı mehd-i ulya ağa diye anılan valide sultan kethüdası, reisülküttab, kaptan paşa, nişancı, çavuşbaşı ve tersane emini. Bunlardan Anadolu

²⁰ Keza, 30-36; murahhaslardan sadrazama, 17 Zilkade 1226/2 Aralık 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41330A.

kazaskeri, valide sultan kethüdası, kaptan paşa²¹, nişancı, çavuşbaşı ve tersane emini encümene her zaman aranmazlardı. Halet Efendi ve Mustafa Mazhar Efendi gibi itibar sahibi şahıslar resmi mevkileri olmadığı zamanlarda bile muntazaman encüme hazır bulunurlardı. Harp, sulh ve ittifak yapmak gibi çok ehemmiyetli hususlar meclis-i umum tarafından görüşülürdü. Bu mecliste encümen-i şûrada hazır bulunanlardan başka İstanbul'da bulunan bütün vezirler, yeniçeri ağası, sekban başı ve diğer ocak kodamanları, eski vekiller ve ulemanın ileri gelenleri hazır bulunurlardı. Padişah hemen hemen hiç istisnasız devlet erkânının fikir mutabakatıyla vardığı kararı tasdik ederdi. Encümen-i şûrada fikir birliği sağlanmazsa, padişah çok defa bir karara varmadan evvel kendi mütalaasını sadrazama bildirip söz konusu meseleyi devlet erkânıyla tekrar görüşmesini emreder, hatta bazan sadrazamın kiminle görüşmesi gerektiğini bile bildirirdi. Encümen-i şûrada herkesin fikrini serbestçe ifade edebilmesi için, sadrazam padişaha arz ettiği telhisin başında encüme kimlerin hazır bulunduğunu belirtir, fakat tartışma esnasında öne sürülen mütalaaları kimlerin öne sürmüş olduğunu belirtmezdi.

Devlet işleri hakkında padişahla sadece sadrazam muhabere ederdi. O İstanbul'da olmadığı zamanlar padişaha arz etmek istediği şeyleri rikâb-ı hümayun kaymakamı delaletiyle yapardı. Sadrazam devlet işleriyle ilgili hususları evvela encümen-i şûra akd edip maiyetinde bulunan devlet erkânıyla görüşür, kat'i bir karar almazdan evvel padişaha danışması gerekirse encümen-i şûrada öne sürülen mütalaaları kaymakam delaletiyle padişaha arz ederdi. Padişah ekseriya birden bire bir karar almayıp meselenin İstanbul'da bulunan vekiller tarafından görüşülmesini emrederdi. Bu da yapıp encüme öne sürülen mütalaalar kaymakam tarafından kendisine arz olunduktan sonra, padişah umumiyetle encümen-i şûrada hâkim olan fikre mutabık bir karar alırdı. Sadrazamın İstanbul'dan uzak bulunduğu zamanlarda doğrudan doğruya padişahla muhabere etmeyip de kaymakam delaletiyle etmesi devlet işlerinde mutabakat sağlamak, sadrazam ve maiyetinde bulunan devlet erkânı ile İstanbul'da bulunan kaymakam ve vekiller arasında zıddıyeti önlemek içindi²².

²¹ Kaptan Paşa'nın her zaman encümen-i şûrada hazır bulunmamasını onun her zaman İstanbul'da olmayışına atfetmelidir.

²² 1807'de Çelebi Mustafa Paşa mütalaasını kaymakam delaletiyle arz etmeyip doğrudan doğruya padişaha yazınca, Mustafa IV., Çelebi Mustafa Paşa'ya

Şimdi yine konumuza dönelim. Osmanlı ordusunun Ruslar tarafından etrafı çevrilip tehlikeli bir duruma düşmesi ve neticede sadrazamın sulh talep etmek zorunda kalmış olması haberi İstanbul'a vasıl olunca padişah ve vekiller sulh yapmak kararının yerinde olduğunu teslim ettiler. Şeyhülislam da bir fetva verip bu kararı destekledi²³. Osmanlı murahhaslarına verilecek talimat sadrazam kaymakamı Şakir Ahmed Paşa'nın akdettiği bir encümen-i şûrada görüşüldü. Encümenin aldığı karar da padişah tarafından teyit edildi.

Fransa'nın İstanbul maslahatgüzarı Latour - Maubourg Fransa ile müttefiklerinin Rusya ile çatışması nerdeyse başlamak üzere olduğunu iddia edip, Osmanlıları, bir müddet daha sıkıntı çekmek pahasına bile olsa, Ruslarla derhal sulh yapmamaya teşvik etti²⁴. Latour Maubourg'un bu davranışı ve sair harp emareleri İstanbul'daki devlet erkânını Fransız - Rus çatışmasının hakikaten yaklaşmış olduğuna inandırdı; ve onlarda Rusya'nın kendileri kadar sulha ihtiyacı olduğu inancını yarattı. Bu mülahazaların murahhaslara gönderdikleri talimat üzerinde epeyce tesiri oldu. Avrupa'da Seret'in değil Prut Nehri'nin hudut tayin edilmesi talimatını verdiler. Asya sınırına gelince, murahhaslar harpten evvelki durumun iadesinden başka hiçbir şeye razı olmamalıydılar. Sırplar Bab-ı Ali'nin reaya tebası olmak mülahazasıyla bunlar hakkında hiçbir müzakereye razı olunmamalıydı. Memleketeyn imtiyazlarının iptaline çalışılmalı ve yapılacak olan sulha İran'ın da dahil olması talep edilmeliydi²⁵. Osmanlılar arzu ettikleri her şeyi elde etmeyi ummuyorlardı. Mesela Memleketeyn'le ilgili eski şartların tasdik ve teyidine hazırdılar, fakat onlara talepleri ne kadar şişkin olursa müspet şartların temini o kadar daha muhtemel görünüyordu. Ayrıca murahhaslar Rus taleplerini hafifletmek için, dayanıklı bir sulhun tesisi ancak Osmanlılarca kabule şayan şartların tanzimiyle mümkün olabileceğini iddia etmeliydiler.

On ikinci meclisten sonra, Galip Efendi müzakerelerin büsbütün terk edilmesini önlemek maksadıyla İtalinski ile gayri resmi mülakat

yazdıklarının aynını Bab-ı Ali'ye de yazmasını emretmişti, Uzunçarşılı, İ. H., *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, (İstanbul, 1942). 80.

²³ Şeyhülislam'ın fetvası, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44512B.

²⁴ Latour - Maubourg'un tebliğâtının hulasası, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41274.

²⁵ Telhis, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44484.

talep etti. Kutuzof, Osmanlıların Seret hududunu kabul etmediklerini işitince ilk düşüncesi harbe devam etmek olmuştı; fakat İtalinski'nin Galip Efendi'yle gayrı resmi görüşmesine müsaade etti. Aynı gün yapılan mükâlemede Galip Efendi, Sultan Mahmud'un uzun vadeli menfaatler peşinde olduğunu, bunun için de Rus düşmanlarının kendisine vermekte olduğu nasihata kulak asmadığını iddia etti. O, Rusya ile sulh arzu ediyordu, fakat istekleri yerine getirilmezse sulha razı olmayacaktı. Maksadı yapılacak olan sulhun münazaayı mucip olabilecek hiçbir husus bırakmaması idi. Bu itibarla hem Avrupa hem de Asya cephelerinde eski hudutların iadesini arzu ediyordu. Rusya buna razı olursa, Bab-ı Ali gizli bir madde ile Rusya'ya tazminat vermeyi kabul ederdi. Hatta gerekirse, Bab-ı Ali'nin iktisadi durumu mümkün kıldığı zaman, Rusya ile ittifak bile yapardı. Rusya'ya tazminat vermek ve kendisiyle ittifak yapmak hususları Galip Efendi'nin şahsi teklifleriydi, hükümetinden bunlara dair hiçbir talimatı yoktu; fakat, Rusya kabul ettiği takdirde, o bunların Bab-ı Ali tarafından kolayca bertaraf edilebileceğine kaniydi. İtalinski, fikrinde, ne Kutuzof'un ne de Çar Aleksander'in bu şartları kabul edebileceğini söyledi, ve müzakerelere devam edilmezden evvel Kutuzof'un hükümetine müracaat etmesi gerektiğini belirtti²⁶. Böylece Rus hükümetinin kararı belli oluncaya kadar müzakerelere ara verildi.

Müzakerelerin tehiri mütarekenin icrasını önlemedi. 15 Ekimden beri yürürlükte olan mütarekenin şartlarını ihtiva eden resmi mukavele ancak 8 Aralıkta, yani müzakerelere ara verildikten sonra imzalandı. Mütareke bir müddetle tahdit edilmemiş olup Sırbistan'ı da kapsıyordu ve ancak önceden yirmi gün mühlet vererek bozulabilirdi. İki taraf ellerinde bulunan mevkiileri muhafaza edecekler, ancak etrafları çevrilmiş olan Osmanlı kuvvetlerine esir muamelesi yapılmayacaktı. Bu kuvvetlerin ihtiyaçları, Bab-ı Ali'nin bütün masraflarını görmesi şartıyla, Ruslar tarafından karşılanacaktı²⁷.

Aleksander'in kendine danışılan hususlar hakkındaki cevabı 11 Ocak 1812'de müzakerelerin havale edildiği Bükreş şehrine vasıl

²⁶ Galip Efendi'den sadrazama 17 Zilkade 1226/2 Aralık 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41330A.

²⁷ Murahhaslardan sadrazama, 23 Zilkade 1226/8 Aralık 1811, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41330C; Alix, M. A. L. F., *Precis de l'histoire de l'empire Ottoman*, 3 cilt (Paris 1824), III, 441.

oldu. 12 Ocakta on üçüncü mükâleme meclisi toplandı. Ruslar taleplerini değiştirmemişlerdi: Avrupa'da Seret hududu, Asya'da da işgalleri altında bulunan bütün toprakların muhafazası üzerinde ısrar ediyorlardı. Aleksander aynı zamanda Sırlar tarafından da müzakere etmek hususunda ısrar ediyor, Sırlara emniyetli ve sükunlu bir hayat temin etmeyi arzu ettiğini bildiriyordu. Rus murahhasları Asya cephesinde muhafaza etmek istedikleri toprakların Bab-ı Ali'nin bir işine yaramadığını, üstelik iki devlet arasında devamlı bir anlaşmazlık noktası teşkil ettiğini iddia ediyorlardı. Sırp meselesine gelince, Aleksander Sırları iltizamla lehlerine bazı şartlar tedarik etmeyi bir şeref meselesi addediyordu²⁸.

Osmanlı murahhasları kendi taleplerini tekrarlayıp bunlarda asla bir değişiklik yapamayacaklarını belirttiler. Aleksander'e olan hürmetlerinden dolayı Sırların "temin ve irahalarını" vaat edebiliyorlardı; fakat Sırların Devlet-i Aliyye reayası olmaları dolayısıyla, Rusların müdahalesine asla razı olamazlardı. Doğu Karadeniz kıyısının önemine gelince, bu Osmanlıların kendi bilecekleri bir şeydi. Böylece müzakereler bir kere daha çıkmaza girmiş oldu. Rusların mütarekeyi bozmak ve etrafı çevrilmiş olan Osmanlı kuvvetlerine harp esiri muamelesi yapmak kararı durumu daha da müşkülleştirdi. Rus murahhasları, padişahı, sulh esaslarını kabul etmediğinden, sözünü bozmakla itham ettiler ve bunun mütarekeyi bozmak için meşru bir sebep teşkil ettiğini iddia ettiler. Osmanlı murahhasları sulh esaslarının bir mukavele konusu olmadığını, fakat buna mukabil mütarekenin resmen senet imzasıyla ve hatta sulh esaslarının kabul edilmediği açıklandıktan sonra, tesis edildiğini hatırlatmışlarsa da Ruslar kararlarından vazgeçmedi²⁹.

Ne murahhaslar ne de Laz Ahmed Paşa Rusların taleplerinde sabit kalmalarını izah edebiliyordu. Onlara göre Rusların taleplerinde sebatları Fransız - Rus münasebetlerinde beklenmedik bir gelişme, bir düzelme neticesi olabilirdi. Laz Ahmed Paşa Rusların savaşı yenilemek için bahane aradıklarından endişelenerek, Kutuzof'a gayri

²⁸ Murahhaslardan sadrazama, 1 Muharrem 1227/15 Ocak 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41825A; Ulyanitsky, *aynı eser*, 37-43.

²⁹ Kutuzof'dan sadrazama, ve murahhaslardan sadrazama 1/13 Ocak 1812, ve 1 Muharrem 1227/15 Ocak 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41825 ile 41825A.

resmi yazıp sulhu terviç etmesini rica etti. Aynı zamanda padişaha ordunun harbe devam edecek durumda olmadığını bildirdi³⁰.

Galip Efendi İngilizlerin müdahalesini davet etmekle müzakere-lerde yeni gelişmeler mümkün olabileceği fikrini ortaya attı. Ruslarla sulh yapmak üzere bir İngiliz murahhasının St. Petersburg'a gitmiş olduğunu öğrenmişti. Bu murahhasın Rusların Osmanlılarla mutlaka sulh yapmalarında ısrar etmesi talimatı olduğunu da işitmişti. Madem ki Rusya'ya gönderilen İngiliz murahhasının böyle talimatı vardı, İstanbul'a gönderilen yeni İngiliz elçisinin de Osmanlı-Rus müzakere-lerini terviç etmesi hususunda talimatı olmalıydı. Yeni İngiliz elçisi henüz İstanbul'a gelmemişse de halen İstanbul'da bulunan İngiliz orta elçisi Stratford Canning'in müdahalesi rica olunabilirdi. Galip Efendi, Stratford Canning Ruslara yazdığı takdirde Rus taleplerinin tadilini sağlayabileceğine inanıyordu³¹.

Bükreş'te yapılan son mükâlemenin mazbatası Kutuzof'un ulti-matomu ile birlikte 6 Şubatta İstanbul'a vasil oldu. Sultan Mahmud bir meclis-i umum akd edilip Rus taleplerinin müzakeresini ve bilhassa harbe devam edilip edilmemesi hususunun kararlaştırılmasını emretti. Bunun üzerine 8 Şubatta Şakir Ahmed Paşa tarafından akd edilen meclis üç gün üst üste toplandı. Müzakerelere iştirak edenler daha fazla Rus taleplerinin mahzurları üzerinde uzun uzadıya durdu-lar. Ruslar doğu Karadeniz sahilinde işgalleri altında bulunan toprakların kendilerine terk edilmesinden başka Rus tabiiyetine girmek isteyenlerin de Rusya'ya bırakılmasını talep ediyorlardı. Rusların "tabiiyetlerine girmek isteyenler" tabiriyle Gürcülerden maada Çerkes ve Abazaları telakki ettikleri anlaşılıyordu. Osmanlılar bu maddeye razı oldukları takdirde Ruslar "dört yüz bin asker-i cedide malik olarak" tabiiyetlerini kabul etmeyenleri de zorla hâkimi-yetleri altına alacaklardı. Neticede Karadeniz'de nüfuz ve gururları nispeten artacağı gibi, Anadolu'yu da tehdit edeceklerdi³².

³⁰ Sadrazamdan sırayla murahhaslara, kaymakama ve Kutuzof'a 15 Muharrem 1227/29 Ocak 1812, 17 Muharrem 1227/31 Ocak 1812, ve 19 Muharrem 1227/2 Şubat 1812 tarihleriyle, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41825D, 41737 ve 41817.

³¹ Galip Efendi'den sadrazama, 1 Muharrem 1227/15 Ocak 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41591A.

³² Cevdet Paşa, *ayni eser*, X, 17-18; Ataulлах, Şanizade Mehmed, *Tarih-i Şanizade*, 4 cilt (İstanbul 1290-91/1873-74) II, 97-100.

Rus taleplerinin ağırlığı ve makbul olmayışları hususlarında mecliste fikir birliği olduğu aşikârdı; fakat kimse harbin devamını tavsiye etmek mesuliyetini üzerine almıyordu. Neticede Sultan Mahmud meclise bir hatt-ı hümayun gönderip meclisin boş yere münakaşa etmeyip kati bir karar almasını emretti. Eğer meclis Rus taleplerinin kabulüyle “çekilecek umur-ı kerih ve görülecek hakaret-i şeni’ayı” kabul ediyorsa sulhun yapılmasına bakılsın, ancak sulh yapıldıktan sonra kimse “şöyle böyle etmeliydi” demesin diye ilave etti. Eğer Rus taleplerinin reddi kararı alınır, harbin devamı için şeriata tatbikan bir an evvel gereken tedbir alınmalıydı. Sultan Mahmud Tuna’nın sol yakasında kalan Osmanlı askerinin harp esiri olmasına da razı olmadığını söyleyip, herkesin fikrini açıkça ifade etmesini emretti³³.

Meclise iştirak edenler Sultan Mahmud’un harbin devamına taraftar olduğu kanaatine varıp gereken asker ve paranın tedarikiyle ilgilendiler. Şanizade ve Cevdet Paşa da Sultan Mahmud’un hatt-ı hümayununu harp taraftarı bir vesika olarak kabul ediyorlar. Fakat ne biri ne de diğeri harp kararı alındıktan sonra harp edilmeyip de müzakerelere devam edilmesini izah etmiyor. Bunu Sultan Mahmud’un başlangıçtan sulha taraftar olduğunu kabul etmekle izah edebiliriz. Sultan Mahmud hiç şüphesiz devlet erkânının çoğundan daha realist idi. Devlet işlerinde fikir mutabakatına ne derece önem verdiğiinden bahsetmiştik. Mahmud sulhun zaruretini herkesten evvel kestirmiş olabilir, fakat onun için sulh yapmanın bütün mesuliyetini üzerine almamak epeyce mühimdi. Bu itibarla harbe taraftar gibi görünüp herkesi harbe devam edilemeyeceğine ikna etmek istemiş olabilir. Olaylar bu izahın muhtemelen doğru olduğunu gösteriyor.

Sultan Mahmud meclisin harbe devam etmek hususundaki kararını kabul edip 14 Şubatta harbe devam edileceğini Laz Ahmed Paşa’ya bildirmesini kaymakama emretti³⁴. Ancak kısa bir müddet sonra sadrazamın harbe devam etmenin imkânsız olduğu hususundaki görüşüne iştirak ettiğini söyleyip ileri gelen devlet erkânına meclis-i umumide alınan harp kararını geri aldıklarını emretti. Aynı zamanda harbe devam etmek veya sulh yapmak hususunun da tamamen

³³ Sultan Mahmud’un hatt-ı hümayunu Cevdet Paşa tarafından da Şanizade tarafından da aynen verilmiştir. Cevdet, X, 18, Şanizade, II, 98.

³⁴ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 14203.

sadrazama havale edilmesi gerektiğini bildirdi. Harp kararının geri alınmasıyla görevlendirilenler meclis-i şûrada herkesin harbe devamın imkânsız olduğunu açıkça teslim etmesi için uğraştılar. Hatta hiç istisnasız herkesin harp kararını geri almasını sağlamak için bir aralık herkesin fikrini yazılı olarak belirtmesini bile teklif ettiler. Asker ve para tedarikiyle meşgul olanlar gerektiği kadar asker ve para tedarik edemeyeceklerini derhal kabul ettiler ve neticede oy birliğiyle harp kararı geri alınıp harp ve sulh meselesi tamamen sadrazama havale edildi. Fetva emini de sulh yapma kararını destekleyen bir fetva verdi³⁵.

Sultan Mahmud müzakerelere devam etmeyi seçmekle Rusların doğu Karadeniz sahiliyle ilgili taleplerini kabul etmiyordu. Hiç başka yolu kalmadığı takdirde Avrupa'da Seret hududuna razıydı. Buna karşılık Ruslara Asya hududuyla ilgili taleplerini geri aldırabileceğini sanıyordu; çünkü her şeyden evvel Rusya'nın da Bab-ı Ali kadar sulha ihtiyacı olduğuna inanıyordu. Laz Ahmed Paşa da Ruslar Asya hududuyla ilgili taleplerini geri alırlarsa bir anlaşmaya varmanın mümkün olacağına inanıyordu. Murahhaslara gönderdiği talimatta Sırp'ların emniyeti meselesi iki tarafın da isteklerine muvafık bir şekilde halledilebileceğini ifade etti. Avrupa'da hudut, bazı istisnalarla birlikte, Prut Nehri esası üzerine ve en nihayet Seret esası üzerine olabilir. Ancak Fransa ile Rusya arasında harp başlamışsa murahhaslar sulhu oyalayıp Rusları kendi isteklerine uygun bir sulh yapmaya mecbur etmeliydiler³⁶.

Galip Efendi'nin tavsiyesi üzerine İngiliz orta elçisi Stratford Canning'in İtalinski'ye ve eskiden beri temasta bulunduğu St. Petersburg'daki eski Napoli elçisi Duc de Sierra Capriola'ya yazması sağlandı. Canning eski Napoli elçisiyle selefi Robert Adair'in kurmuş olduğu teması devam ettirmişti; fakat Ruslarla doğrudan doğruya temas kurması için talimatı yoktu. Buna rağmen İtalinski'ye yazmakta hiç tereddüt etmedi; çünkü eskiden beri Bab-ı Ali ile mahremane münasebet kurmayı çok arzu ediyordu. Ruslara yazışına mukabil reis efendi kendisiyle mahremane münasebette bulunmayı ve kendisini müzakerelerdeki gelişmelerden haberdar etmeyi vaat etti³⁷.

³⁵ Telhis, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44512D.

³⁶ Murahhaslardan sadrazama, 5 Rebiyülevvel 1227/18 Mart 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41388.

³⁷ Canning'den Wellesley'e, 21 Şubat 1812, Public Record Office, Foreign Office 78/77, Nr. 7.

Canning, İtalinski vasıtasıyla Duc de Sierra Capriola'ya gönderdiği mektupta Rusların Osmanlılara mutedilane davranmalarını, aksi takdirde Bab-ı Ali'nin Fransa'nın kucacağına atılabileceğini yazdı. Osmanlıların Asya sınırında Rusya'ya toprak ilhakını kendi güven ve serbestiyetlerine aykırı telakki ettiklerini, Memleketeyn imtiyazlarını harbin başlıca amili addettiklerini ve bu yüzden bunları yenilemek istemediklerini, yapılacak sulha İran'ın da dahil olmasını arzu ettiklerini bildirdi³⁸.

Diğer taraftan Latour - Maubourg bir Osmanlı - Rus andlaşmasını önlemeye çalıştı. Napoleon'un kendisine göndermekte olduğu talimatlar Rus - Fransız münasebetlerinin durumunu aksettirmekteydi. 1810 Ağustosunda bile Napoleon Memleketeyn'in Rusya'ya ilhakına muhalif olmadığını, ancak Rusların Tuna'nın sağ yakasına yerleşmelerine asla razı olmayacağını ifade ediyordu. Fransız-Rus münasebetlerinin gittikçe gerginleşmesi Napoleon'u Bab-ı Ali ile bir ilişki kurmaya sevk etti. 1811 Şubatında Latour - Maubourg'a Bab-ı Ali ile samimi münasebet kurup iki devlet arasında bir ilişki kurmaya çalışması talimatını verdi. Latour - Maubourg, Paris'ten geri çağrılan Abdürrahim Muhib Efendi yerine yeni bir Osmanlı elçisinin tayinini sağlamalı, buna mukabil Napoleon'un da İstanbul'a bir elçi göndereceğini ifade etmeliydi. Napoleon son elçisi Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılışına Osmanlıların ne kadar sevinmiş olduğunu bilseydi, hiç şüphesiz kendilerini teşvik gayesiyle böyle bir ifadede bulunmazdı. Latour - Maubourg ihtiyatlı davranmaya devam edip tavrında herhangi bir değişiklik olduğunu Ruslara sezdirmemeliydi. Napoleon'un 1811 Nisanında gönderdiği talimat daha da katıydı. Latour - Maubourg, Rusya aleyhine açıkça herhangi bir harekette bulunmamalıydı; fakat Rusya aleyhine Bab-ı Ali ile tedafüi ve tecavüzi bir ittifak hazırlamalıydı. Napoleon, Memleketeyn'i Bab-ı Ali'ye garanti ediyor ayrıca Kırım'ın geri alınmasında Osmanlılara yardım etmeyi vaat ediyordu. Latour - Maubourg hiçbir şey imzalamamalıydı. Her şey yeni Osmanlı elçisi Paris'e vasil olunca hallolunacaktı. Latour - Maubourg çok ihtiyatlı davranmalıydı; çünkü herşey olayların inkişafına bağlıydı, Fransız-Rus münasebetleri düzelebilirdi³⁹.

³⁸ Canning'in 7 numaralı raporuna ilave.

³⁹ Champagny'den Latour Maubourg'a, 10 Ağustos 1810, Odobescu, aynı eser, Nr. 754; Coquelle, P., "Latour - Maubourg, Chargé d'affaires à Constantinople, 1809-1812", *Revue d'Hisotire Diplomatique*, 1905, 590-93.

Napoleon 1811 ortalarında Rusya ile münasebetlerinin hâlâ düzelme ihtimali olduğuna inanıyor, gerekirse Osmanlıları kolayca terk edebilmek istiyordu. Ancak o bu türlü davranışla bir müttefik elde edebileceğini sanmakla yanılıyordu. Vakıa Latour - Maubourg Ruslara açıkça muhalefet etmek zorunda kalmıştı. 1811 Kasımında Osmanlıları Rus taleplerini kabul etmemeye teşvik etti. Aynı zamanda Bab-ı Ali'yi Paris'e bir elçi göndermeyi vaat etmeye zorladı. Muhib Efendi 26 Ağustos 1811'de sefareti, kâtibi Galip Efendi'nin nezareti altında bırakarak Paris'ten ayrılmıştı. Ayrılışından üç gün sonra Galip Efendi veremden öldüğünden sefaret işleri tercüman Ancelo (Angelo)'ya kalmıştı.

Napoleon 1812'nin başında Rusya'ya saldırmaya kesin olarak karar verdi. 21 Ocakta Latour-Maubourg'a gönderdiği talimatta bir Osmanlı - Rus anlaşmasını önlemesini ve Osmanlı hükümetinin Paris'e bir elçi göndermesini sağlamasını emretti. 27 Ocakta gönderdiği talimatta Osmanlılarla bir tecavüzi ve tedafüi ittifak yapma teklifinde bulunup şartlarını bildirdi. Rusya ile girişeceği savaşta Osmanlıların kendisiyle işbirliği yapmalarını, Sultan Mahmud'un bizzat 80,000 kişilik bir kuvvetin başına geçip Tuna'yı aşarak Polonya'da kendisiyle birleşmesini istiyordu. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki tamamiyetini garanti etmeyi ve Ruslara karşı başarılı olduğu takdirde Osmanlılara Kırım'ı almalarında yardım etmeyi teklif ediyordu. Ayrıca yıkılışından Osmanlıların epeyce zarar gördükleri Leh Kırallığının yeniden tesisini üzerine alıyordu. Bundan başka Napoleon ta 1808'de Sultan Mahmud'dan alıp cevapsız bıraktığı hususi mektubuna cevap veriyordu⁴⁰.

Napoleon'un gönderdiği bu talimat Latour - Maubourg'un ancak 4 Martta eline geçmişti. Bu arada Napoleon, Osmanlılarla ittifak yapması için Latour - Maubourg'a ruhsatname göndermişti. Fakat Napoleon Latour-Maubourg'a hâlâ ihtiyatlı davranmasını tenbih ediyor, Osmanlılar ittifak şartlarını müzakereyle görevli bir murahhas tayin etmeden ne ruhsatnamesini göstermesini ne de yazılı olarak her hangi bir teklifte bulunmasını emrediyordu. İttifakı arzu eden kendisi olduğu halde, ittifakı Osmanlıların arzusu üzerine yapmış gibi göstermek istiyordu⁴¹.

⁴⁰ Keza, 598-600.

⁴¹ Keza, 601-602.

Napoleon'un ittifak yapmakta gösterdiği çekingelik kısmen Avusturya ile ittifak hususunda yapmakta olduğu görüşmelerin henüz devam etmekte olmasından ileri geliyordu. Bu görüşmeler 14 Martta Rusya aleyhine bir ittifakın imzalanmasıyla neticelenmişlerdi. Napoleon bundan evvel, 24 Şubat'ta, Prusya ile de bir ittifak yapmıştı. Fransız - Avusturya ittifakı şartlarından biri Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti ediyor. Bu şart yalnız Osmanlılar düşünülerek değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından endişe duyan Avusturya hükümetini memnun etmek için konmuştu. Napoleon bu ittifakın imzalanmış olduğunu haber alır almaz Latour-Maubourg'a Osmanlılarla yapmayı tasarladığı ittifakın projesini gönderdi ⁴².

P. Coquelle ve J. W. Zinkeisen de dahil, bazı tarihçiler Napoleon, Osmanlılarla ittifak yapmak için Latour - Maubourg'a daha erken ruhsat vermiş olsaydı muhtemelen hedefine varabileceği fikrini ifade etmişlerdir. Onlara göre Sultan Mahmud Şubat ortalarında Fransa ile ittifaka mütemayildi. Coquelle, Latour - Maubourg'un bir raporunun bu fikri teyid ettiğini söylüyor. Bu rapora göre Sultan Mahmud şöyle bir ifadede bulunmuş:

“Ce que j'apprends des prétentions des Russes est un motif déterminant pour que je continue la guerre, de concert avec mon puissant ami l'Empereur des Français. Dès ce moment, mon parti est pris définitivement, je ne signerai pas la paix ⁴³.”

Sultan Mahmud böyle bir ifadede belki bulunmuş, belki bulunmamıştır. Bulunmuşsa, dediklerini sadece Fransızların gururlarını okşamak maksadıyla söylemiş olmalıdır. Hiç şüphe edilmeyecek bir husus varsa o da Sultan Mahmud'un Fransa ile ittifak yapmayı katıyen düşünmemiş olmasıdır. Saltanatının başından beri Fransa ile olan münasebetleri onda Fransızlara hiç itimad edilemeyeceği kanaatini iyice yerleştirmiştir. Devlet erkânı arasında da Fransa ile ittifaka taraftar kimse yoktu.

Tam Osmanlıların Fransa ile ittifak yapmaya mütemayil oldukları söylenen sırada, Laz Ahmed Paşa ittifak konusu üzerindeki

⁴² Keza, 602-604.

⁴³ Keza, 603. “Malûmum olan bu haksız Rus talepleri kudretli dostum Fransız imparatoruyla ittifak yapıp harbe devam etmem için kat'î saika oluyor. Bu andan itibaren kararım kat'idir, sulh yapmayacağım”.

fikirlerini açıkça ifade etmişti. Fransız tazyiki altında Bab-ı Ali, Necip Efendi'yi Paris'e elçi tayin etmişti; fakat Paris'e varır varmaz Fransızların ittifak teklifinde bulunacağından korkarak Paris'e hareketini tehir ediyordu. Bab-ı Ali'ye göre Fransa ile ittifak Osmanlı menfaatlerine uygun değildi. Bu durumda meseleyi sadrazama havale etmek uygun görülmüştü. 8 Şubat tarihli cevabında, Laz Ahmed Paşa Tilsit Andlaşmasını yaparken Napoleon'un hiç çekinmeden Osmanlı menfaatlerini feda etmiş olduğunu hatırlatıp Bab-ı Ali'nin Fransa ile ittifaktan hiçbir menfaat temin edemeyeceği gibi İngilizleri de gücendirmiş olacağını bildirdi. Fransızlar ittifak teklifinde bulunduğu bu teklifin reddedilip Bab-ı Ali'nin tarafsız kalmak kararında olduğunun belirtilmesini tavsiye etti⁴⁴.

İstanbul'daki vekiller Fransa'ya hiç güvenilemeyeceği hakkında Laz Ahmed Paşa'nın ifade etmiş olduğu mütalaaya tamamıyla iştirak ediyorlardı. 29 Martta Latour - Maubourg Şakir Ahmed Paşa ile mülakat yapıp ittifak teklifinde bulundu. Şakir Ahmed Paşa ittifaka karşı hiç rağbet göstermeyip Napoleon'un eskiden birçok vaatlerde bulunmuş olduğunu fakat hiçbirini de yerine getirmediğini açıkça ifade etti⁴⁵.

Bu arada Rusların mütarekeyi bozup Sistova'yı tekrar işgal etmiş olmalarına rağmen, Osmanlı - Rus müzakerelerine devam edildi. Galip Efendi anlaşmaya sadece Asya hududu meselesinin mani olduğunu söyleyip, bu mesele hallolunmadan evvel başka hiçbir konunun müzakeresine geçemeyeceğini beyan etti. Fransız - Rus çatışması hakikaten yaklaşmış olduğundan, Kutuzof müzakerelerin inkıtaa uğramasını arzu etmiyordu. Mart ortalarında Osmanlı murahhaslarını mükâlemeye davet edip son Rus tekliflerini tebliğ etti. Avrupa'da Seret Nehrinin hudut olmasını, Asya sınırı meselesinin hallinin de sonraya bırakılmasını veya tamamen bahsi edilmeden bırakılmasını teklif etti. Rus hükümetine göre münakaşa konusu olan yerler kendi keyifleriyle Rusya'ya tabi olan Hıristiyan prensler tarafından idare olunmaktaydı. Rusya bu prensleri terk edemezdi. Bu itibarla münakaşa konusu yerler hakkında anlaşma buraları beş sene Rus idaresi altında kaldıktan sonra yapılmalı, yahut da bu husustan hiç bahsedilmemeliydi. Sırbistan'a muhtariyet verilmeli, Sırpların cizyeleri

⁴⁴ Sadrazamdan kaymakama, Bşb. Arşivi, Cevdet tasnifi (Hariciye) Nr. 4361.

⁴⁵ Kaymakamdan sadrazama, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 14214.

Bab-ı Ali tarafından tayin edilmeli fakat kendileri tarafından toplanmalıydı. Memleketeyn imtiyazları da Yerköy'de tanzim edildiği üzere teyid edilmeliydi. Galip Efendi Asya hududu hususunda taviz veremeyeceğini söyledi ve neticede Kutuzof meseleyi tekrar hükümetine danışmaya karar verdi⁴⁶.

Osmanlı - Rus müzakereleri çıkmaza girmiş olduğu bu sırada, İsveç, Osmanlı - Rus anlaşmasını kolaylaştırmak gayesiyle mesai-i cemilesini⁴⁷ arz etti. Horn isminde⁴⁸ bir İsveç ajanı hem Osmanlı - Rus anlaşmasını teshil, hem de Osmanlıları Rusya ve İsveç ile bir ittifak yapmaya ikna etmek gayesiyle St. Petersburg yoluyla Bükreş'e geldi. Beraberinde Osmanlılara yeni tekliflerde bulunmakla görevlendirilmiş Rochechouart isminde Rus hizmetine girmiş olan bir Fransız vardı. Horn ile Rochechouart memuriyetlerini Galip Efendi'ye ifade ettikten sonra Osmanlı karargâhına uğrayıp Laz Ahmed Paşa ile de görüşüp İstanbul'a hareket ettiler. Ne Horn'un ne de Rochechouart'un resmi memuriyeti olmadığından Osmanlı hükümeti kendileriyle doğrudan doğruya temasta bulunmamaya karar verdi. Rochechouart geri çevrildi, Horn'a da söyleyeceklerini İsveç maslahatgüzarı Palin vasıtasıyla ifade edebileceği bildirildi⁴⁹. Neticede 6 Nisan 1812'de Palin, Anadolu Kazaskeri Hacı Halil Efendi ve reis vekili Mustafa Mazhar Efendi ile resmi mülakatta bulundu.

Palin, mülakata İsveç'in mesai-i cemilesini arz etmekle ve Rusya'nın bunu kabul etmiş olduğunu bildirmekle başladı. Palin, Rusya'nın artık doğu Karadeniz sahilinde işgalinde bulunan yerlerin kendisine terki hususunda ısrar etmediğini, Mingrelistan kıyısında Gürcistan'la irtibatını kolaylaştıracak bir limanın kendisine ayrılmasına mukabil işgalinde olan toprakları iadeye hazır olduğunu bildirdi. Palin, Bab-ı Ali'nin çok tehlikeli bir durumda olduğunu, emniyetini temin için

⁴⁶ Murahhaslardan sadrazama 5 Rebiyülevvel 1227/18 Mart 1812 ve 4 Rebiyülevvel 1227/17 Mart 1812 tarihleriyle ve Kutuzof'dan sadrazama 4/16 Mart 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi, sırayla, Nr. 41833, 44407F, 41833B.

⁴⁷ "Arabuluculuk" sözü Osmanlıların kullandıkları "mesai-i cemile" ve "tavassut" (Fransızca "bons offices" ve "médiation") tabirleri arasındaki farkları göstermediği için, Osmanlıca tabirleri kullanmayı tercih ettim.

⁴⁸ Osmanlı belgeleri bu şahsın ismini vermeyip, kendisinden hep "İsveçlü sırkatibi" diye bahs eder. Joseph Ledouls bu şahsın ismini "Horn" olarak, Coquelle de "Hemel" olarak veriyor.

⁴⁹ Sadrazamdan kaymakama, 3 Rebiyülahir 1227/15 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41832.

derhal sulh yapması gerektiğini iddia etti ve nihayet Rusya ve İsveç ile bir ittifak yapmasını teklif etti⁵⁰. Sultan Mahmud İsveç'in ittifak teklifine karşı nasıl davranılması gerektiğini önceden şöyle belirtmişti: "...keferelerin İngilterelüden gayrısında sözünde sâbit kimesne olmayıp, her biri kendü menâfi'ini teshîl eylemeğe bakıyor. Bu takdirce sözlerine firîfte olmak iktizâ etmez. Hakîmâne hareketle, cevâb-ı lâıykası ne ise, bi't-te'emmül iktizâsı tanzîm oluna"⁵¹. Dolayısıyla, Halil ve Mazhar Efendiler Palin'in nasihatını dinlemek şöyledursun, Ruslara hiç itimad edilemeyeceğinden bahisle İsveç'in de Rus hıyanetinden sakınmasını tavsiye ettiler. Ruslar doğu Karadeniz sahiliyle ilgili bütün iddialarından vazgeçmedikçe müzakereye razı olamayacaklarını da ifade ettiler. İttifak meselesine gelince, sulh yapılmadan bu asla söz konusu olamazdı.

Fransız - Rus çatışması yaklaştıkça İstanbul'da diplomatik faaliyet arttı. Bir taraftan Fransa ile Avusturya Bab-ı Ali'yi Rus taleplerini kabul etmemeye teşvik edip Fransa ile ittifaka davet ediyor, diğer taraftan da Rusya, İngiltere ve İsveç Bab-ı Ali'yi kendilerine bağlamaya çalışıyorlardı. 31 Martta Avusturya elçisi Stürmer, Bab-ı Ali'ye Avusturya ile Fransa'nın bir ittifak yapmakta olduğunu, bu ittifak şartlarından birinin Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki tamamiyetini garanti edeceğini bildirmiş, daha sonra da böyle bir ittifakın yapılmış olduğunu beyan etmişti. Ancak Stürmer, Osmanlı - Rus anlaşmasını önlemeyi arzu etmesine rağmen Osmanlıların Avusturya - Fransız ittifakına iştirakini sağlamakla görevli olmadığını da itiraf etmişti⁵². Diğer taraftan Stratford Canning Avusturya'yı itibardan düşürmek gayesiyle Avusturya hükümetinin 1810 Martında Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimine dair bir plan hazırlamış olduğunu Bab-ı Ali'ye bildirdi⁵³. Bazı İngiliz tarihçileri bu gizli plandan Bab-ı Ali'yi haberdar etmekle Canning'in bir Fransız - Osmanlı (ve dolayısıyla Osmanlı - Avusturya) ittifakını önlemiş olduğunu iddia ediyorlar⁵⁴. Bu iddia

⁵⁰ Palin ile yapılan mükâlemenin mazbatası, 24 Rebiyülevvel, 1227/6 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41817.

⁵¹ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41832.

⁵² Canning'den Wellesley'ye, 12 ve 21 Nisan, PRO.FO.78/77, Nr. 14 ve numarasız şifreli rapor, kaymakamdan sadrazama, 13 Rebiyülahir 1227/25 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41326.

⁵³ Canning'in 21 Nisan 1812 tarihli numarasız şifreli raporu.

⁵⁴ Meselâ Malcolm - Smith, E. F., *The Life of Stratford Canning*, (Londra 1933), 43.

tamamen yersizdir. Osmanlıların Fransa ile ittifak yapmayı asla düşünmediklerini daha önce de söylemiştik. Canning'in açıklaması sanıldığı kadar tesir yapmamıştı. Stürmer'in Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki tamamıyetine dair yaptığı açıklamadan sonra Sultan Mahmud şöyle bir ifadede bulunmuştu: "Cülûs-ı hümâyûnumdan berü hemcivârimız olan Avusturya devleti ile muamelâtda ser-i mü bir inhirâf rûnümâ olmadı. Bundan böyle dahi müsafâtın istihkakı memûldür. Hele tarafımdan sûi zann etmem. Doğrusu her bir husûsta munsif buldum"⁵⁵. Tarihsiz olan bu hatt-ı hümayunun Canning'in açıklamasından evvel mi sonra mı yazıldığını katıyetle bulamıyoruz. Ancak Canning'in açıklamasından sonra Osmanlı devlet erkânı Avusturya'nın sadakatine dair bu ifadeyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamıyetiyle ilgili şartı tasdik eder gibi görünmeden, Avusturya elçisine nasıl iletebileceklerini tartışıklarına göre, Canning'in açıklaması onların Avusturya'ya olan itimatlarını sarsmamıştı.

Rusya da bir an evvel Bab-ı Ali ile sulh yapmaya ve düşmanlarını itibardan düşürmeye çalıştı. Kutuzof 24 Martta Galip Efendi ile yaptığı bir mülakatta, Fransa'nın Rusya'ya Bab-ı Ali aleyhine bazı tekliflerde bulunmuş olduğunu bildirdi. Kutuzof'a göre, Rus hükümeti Rusya ile Bab-ı Ali'nin vifak üzere olması Avrupa'nın asayişine sebep olacağını mülâhaza ederek sulhun yapılmasına gayret ediyordu. Rus şartları münisifane idi, lakin Bab-ı Ali de sulha râğbet ederse Rusya bu şartlarda mümkün mertebe teshilat yapacaktı. Aksi takdirde Rusya meyusen Fransa'ya mümayelete mecbur olacaktı. Kutuzof aynı zamanda Osmanlı-Rus ittifakı konusuna da değindi. Galip Efendi de Laz Ahmed Paşa da Rusların davranışlarını bir hile olarak telakki ettiler. İttifak konusuna gelince, Ahmed Paşa buna muhalefeti bir kere daha açıkça ifade etti:

"Devlet-i 'Aliyye ile dînen ve milleten düvel-i ecnebiyye miyânında mugâyeret derkâr olduğundan Saltanat-ı Seniyye'nin anlar ile ittifâkı bir veçhile yakışmayıp, velev teklîf olunarak mecbûriyet olsa bile bu bâbda mehâzîr-i mülkiyye ve mazarrât-ı 'adîde güneş gibi zâhir ve her halde bî-tarafhlık meslekini ihtiyârdan hayrlusu olmadığı emr-i bâhir olmak hasebiyle bu sûreti istihsâle çalışmak lâzımeden[dir.]"

⁵⁵ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41326.

Sultan Mahmud bu görüşe tamamen iştirak ediyordu. Ahmed Paşa'nın takriiri üzerine "Bize göre hiçbirleriyle ittifak yakışmaz" diye yazmıştı⁵⁶.

Latour - Maubourg hükümetine yazdığı bir raporda Fransız - Rus çatışmasının erken tahakkukundan başka bir şeyin Osmanlıların sulh yapmasını önleyemeyeceği mütalaasında bulunmuştu. Bu kısmen doğrudu, çünkü bu çatışmanın başlamak üzere oluşu Osmanlıları ağır Rus şartlarını kabul etmemeye teşvik ediyordu. Diğer taraftan Osmanlılar Fransa ile Avusturya'nın müdahalesine maruz kalmamak için Fransız - Rus çatışması başlamadan sulh yapmayı zaruri addediyorlardı. Rusların Memleketeyn'i işgalde devamı Fransa'nın müdahalesi için devamlı bir bahane teşkil ediyordu. Sulhun imzası Fransızların Memleketeyn'e tecavüzünü önleyecekti. Osmanlılara endişe veren bir husus daha vardı. Napoleon eski Leh Kırallığını yeniden tesise kararlıydı. Ruslara karşı savaşında başarılı olursa Galicia'nın Avusturya'dan yeni Leh Kırallığına ilhakına mukabil Avusturya'ya bir miktar Osmanlı toprağı vermek teşebbüsünde bulunabilirdi. Osmanlılar bir an evvel sulh yapmakla bu tehlikeyi de bertaraf etmiş olacaktı⁵⁷.

Laz Ahmed Paşa, Ruslar doğu Karadeniz sahilini iade edip kendilerine sadece bir liman ayrılmasına kanaat ederlerse bir anlaşmaya varmanın mümkün olacağına inanıyordu. Dolayısıyla murahhasların Ruslarla yeniden müzakereye girişmelerini emretti. Fakat Ruslar gayri resmi mülakata razı oldularsa da eski taleplerinden dönmediklerinden, bir netice hasıl olmadı. Görünüşte Kutuzof'a Horn'un tebliğ ettiği teshilat hakkında talimat gelmemişti. Aksine, Joseph Fonton, Kemhal ile Anakra'nın sahabetinin daha harpten evvel iki devlet arasında münakaşa konusu olduğunu iddia ediyordu⁵⁸.

Rusların bu davranışı Galip Efendi'yi şüpheye düşürmüştü. O, Rusların asıl maksatları Küçük Kaynarca Andlaşmasının Gürcistan'la ilgili şartlarının iptalini ve Osmanlıların Gürcistan'ı Rusya'ya ilhakını tanımlarını sağlamak olduğunu tahmin ediyordu. Galip Efendi

⁵⁶ Sadrazamdan kaymakama, 21 Rebiyülevvel 1812/3 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41814.

⁵⁷ Sadrazamdan Galip Efendi'ye, 18 Rebiyülevvel 1227/31 Mart 1812, ve murahhaslardan sadrazama, 3 Rebiyülâhir 1227/15 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44418D ve 44407.

⁵⁸ Aynı vesika.

Rusların Osmanlılarla sulh yapmayı Fransa ile mücadelelerinin neticesi belli oluncaya kadar tehir etmek niyetinde olabileceklerinden endişe ediyordu. O zaman Ruslar ya Bab-ı Ali'den taleplerini arttıracaklar, yahut da Memleketeyn'in mukadderatını Napoleon'un arzusuna muvafık bir şekilde tayin edeceklerdi. O ne Ruslara ne de Fransızlara itimad ediyordu. Rusya ile mücadelesinin neticesi ne olursa olsun, Napoleon'un Osmanlı İmparatorluğu'na tecavüz etmesinin muhtemel olduğuna inanıyordu. Bab-ı Ali tarafsızlık siyasetinden daha muvafık bir siyaset takip edemezdi, ancak mutlaka ya Fransa ile yahut Rusya ile ittifak yapması gerekirse, Fransız ittifakını tercih etmeliydi; çünkü Rusya Bab-ı Ali'nin ezeli düşmanıydı. Bir Osmanlı-Fransız ittifakı yapıldığı takdirde, Fransızların İngiliz elçisinin İstanbul'dan kovulmasını ve Bab-ı Ali'nin *blocus continental'a* iltihakını talep edecekleri muhakkaktı. Osmanlılar, İngiltere ile harbe girmelerini mucib olacak bu taleplerini kabul edemezlerdi. Dolayısıyla Fransızların bu gibi taleplerde bulunmalarını önlemek için Bab-ı Ali'nin şimdiden faaliyete geçmesi lazımdı. Laz Ahmed Paşa Galip Efendi'nin bütün bu mütalaalarına iştirak ediyordu⁵⁹.

Mayıs başında Ruslar taleplerini epeyce tadil etmeye karar verince Osmanlı - Rus müzakereleri yeni bir safhaya girmiş oldu. Ruslar evvela sadece Mingrelistan kıyısının kendilerine ilhakını talep ettiler; fakat Osmanlılar bu hususta taviz vermeyince Anakra ile Kemhal arasındaki araziye kullanabilme hakkını istediler. Avrupa'da Seret hududundan vazgeçtiler; fakat Prut Nehri ile Tuna Nehri'nin sol yakasında kalan arazinin hiç istisnasız kendilerine ilhakını, Tuna boğazlarından Kili Boğazı'nın büsbütün kendilerine terkini, Sulina Boğazı'nın da iki tarafın müşterek idaresinde olmasını talep ettiler⁶⁰.

Laz Ahmed Paşa 1 Mayıs'ta murahhaslara gönderdiği talimatta Rusya'nın Asya cephesinde harpten evvelki durumu iadesine ve Avrupa'da Tuna'nın sol yakasında bulunan Kili ile İsmail kalelerinin Bab-ı Ali'de kalmasına mukabil Rusların Kemhal limanını kullanmalarına razı oluyordu. Bab-ı Ali, reayası olan Sırpların cürümlerini

⁵⁹ Murahhaslardan sadrazama, 13 Rebiyülahir 1227/25 Nisan 1812, ve sadrazamdan kaymakama, 3 Rebiyülahir 1227/15 Nisan 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44418C ve 41832.

⁶⁰ Murahhaslardan sadrazama, 25 Rebiyülahir 1227/7 Mayıs 1812, ve 21 Cemaziyelevvel 1227/1 Haziran 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44418G ve 44367A.

affediyordu; fakat buna karşılık Sırlar ellerinde bulunan kale ve istihkâmları silahlarıyla birlikte teslim etmeliydiler. Cizye ve sair vergileri Bab-ı Ali tarafından maktuan tayin edilecekti. Eflâk ve Buğdan şartları tadil edilmeliydi. Beylerin görev müddeti ve tayini hususuna Rusya hiçbir surette müdahale etmemeliydi⁶¹.

Laz Ahmed Paşa'nın talimatında Rusların kabul edemeyeceği birçok noktalar vardı. Ancak 9 Mayıs'ta, tam Rusların yumuşamaya başladığı sırada, Laz Ahmed Paşa bir an evvel sulh yapmak hususunda İstanbul'dan emir aldı. Uzun zamandan beri beklenen Fransız - Rus mücadelesinin hakikaten başlamak üzere olduğu sırada⁶², İstanbul'daki vekiller Fransız - Rus münasebetlerinin düzelmek üzere olduğuna dair haber aldılar. Bu haberden telaşlanıp Ruslar bütün kuvvetlerini kendilerine karşı kullanmaya fırsat bulmadan sulh yapmaya karar verdiler⁶³.

Laz Ahmed Paşa, Fransız - Rus münasebetlerinin düzelmek üzere olduğu rivayetinin Rus taraftarları tarafından yayıldığını derhal anladı; çünkü Rusların Seret hududundan vazgeçmeleri Fransız - Rus mücadelesinin yaklaşmış olduğuna delalet ediyordu. Fakat Ahmed Paşa yine de aldığı emre itaat ederek murahhaslara verdiği talimatı tadil etti. Rusların Kemhal'i kullanmalarına mukabil İsmail ile Kili kalelerinin mutlaka iade edilmesini talep etmiyordu. Fakat İsmail ile Kili Rusya'ya terk edildiği takdirde istihkâmlarının yıkılmasını talep ediyordu. Ruslara sadece Kili Boğazı'nı vermek istiyordu; fakat Ruslar Sulina'nın müşterek idaresi hususunda ısrar ederlerse muvafakat edecekti. Sırlar hakkındaki taleplerini değiştirmiyordu; ama Memleketeyn şartlarının yeniden müzakeresini teklif ediyordu. İttifak hususu baştan savulmalıydı; fakat bu mümkün olmazsa Galip Efendi gizli bir maddeyle ittifak yapmayı taahhüt edebilirdi. Ancak ittifak şartları İstanbul'a bir Rus elçisi vardıktan sonra kararlaştırılmıyordu. İttifakın yapılması her iki tarafın da menfaatlerine uygun olması şartına bağlanmalıydı⁶⁴.

⁶¹ Murahhaslara talimat, 19 Rebiyülahir 1227/1 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 40820.

⁶² Napoleon, Dresden'de müttefikleriyle buluşmak üzere 9 Mayıs 1812'de Paris'ten hareket etmiş, 24 Haziranda da Rusya'yı işgale başlamıştı.

⁶³ Sadrazamdan Galip Efendi'ye 27 Rebiyülahir 1227/9 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44421B.

⁶⁴ Aynı vesika ve sadrazamdan kaymakama, 29 Rebiyülahir 1227/12 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44358.

Kutuzof, Prut sınırını ve doğu Karadeniz sahilinde Kemhal ile Anakra arasındaki araziyi kullanmayı kabul ediyordu; ancak sulhun yapılması için Osmanlıların ittifaka razı olmalarını şart koşuyordu. Osmanlı murahhasları daha önceden bu hususu müzakere etmek için salahiyetleri olmadığını ve konuyu Laz Ahmed Paşa'ya havale ettiklerini belirtmişlerdi. Mamafih Kutuzof ittifak hususunda uzun zaman direnmedi, aksine birdenbire müzakereleri süratlendirdi. Neticede 17 Mayıs'ta altı maddeyi ihtiva eden bir ön barış andlaşması imzalandı. Birinci madde Buğdan'a girdiği noktadan Tuna'ya kavuştuğu yere kadar Prut Nehri'ni, ve o noktadan Kili Boğazı yoluyla Karadeniz'e döküldüğü noktaya kadar Tuna Nehri'ni hudut tayin ediyordu. Kili Boğazı iki tarafa müşterek olacaktı. İkinci maddeye göre Rusya gizli bir maddeyle İsmail ve Kili kalelerini yıkmayı kabul ediyordu. Üçüncü madde Asya cephesinde harpten evvelki hududun iadesini ve gizli bir maddeyle Rusya'ya Anakra ile Kemhal arasındaki araziyi kullanma hakkı verilmesini şart koşar. Dördüncü madde Sırbistan'daki durumu tanzim eder. Sırplar Bab-ı Ali'nin cizye ödeyen reaya tebası olarak itaate dönecek ve silahsızlandırılacaklardı. Sırbistan'da yeni yapılan istihkâmlar yıkılacak, eskiler de Osmanlılara teslim edileceklerdi. Böylece Sırbistan tekrar Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş olacaktı. Buna mukabil, Bab-ı Ali Sırplara karşı müsamahalı davranmayı taahhüt ediyor ve kendilerine bazı Akdeniz adalarının sahip oldukları hakları tanıyordu. İçişlerini Sırplar kendileri idare edecek vergileri maktuan tayin edilecek, fakat Sırpların kendileri tarafından toplanıp Bab-ı Ali'ye teslim edilecekti. Sırpları ilgilendiren bütün bu şartlar Sırp milleti ile Bab-ı Ali arasında tanzim edilecekti. Beşinci madde harpten evvel muteber olan Memleketeyn'le ilgili şartların teyid edilmesini şart koşar. Yerköy'de düzenlenen şartlar terk ediliyordu. Altıncı madde başka hususlardaki şartların da müzakeresini ve nihai bir andlaşmanın imzalanmasını şart koşar⁶⁵.

Amiral Paul Çiçakof, Kutuzof'un niçin böyle hareket ettiğini şöyle izah ediyor: Fransız - Avusturya ittifakının yapılması üzerine Çiçakof Rusya'nın Avusturya ile Fransız Dalmaçya ve İllirya'sına taarruzda bulunmasını tavsiye etti. Çar Aleksander bu tavsiyeyi

⁶⁵ Sadrazamdan Galip Efendi'ye, 9 Cemaziyelevvel 1227/20 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41254; Ulyanitsky, *aynu eser*, 50-52.

cazip buldu, ancak Kutuzof'un böyle bir taarruzu icra edemeyeceğine inanıyordu. Aleksander zaten Kutuzof'un Osmanlılarla yapmakta olduğu müzakereleri çok yavaş bulduğu için ondan memnun değildi. Neticede Kutuzof'u Tuna ordusu başkumandanlığından azl edip yerine Amiral Çiçakof'u tayin etti. Aleksander Çiçakof'a verdiği talimatın ana hatlarını şifahen bildirip yazılı talimatını Çiçakof'un kendisi hazırlamasını emretti. Bu davranış Aleksander'in Çiçakof'a çok itimadı olduğunu gösteriyordu. Ancak böyle mühim bir iş kendisine danışılmadan yapıldığından, Rus başvekili Rumyansef gücümüş ve bir kuriye gönderip Kutuzof'u Çiçakof'un gelmek üzere olduğundan haberdar etmiş, bu haber üzerine de Kutuzof müzakereleri hızlandırmıştı⁶⁶.

Avusturya ve Fransızların Adriyatik bölgesindeki toprakları üzerine Rusların tasarlamakta oldukları taarruzun icrası büyük ölçüde Bab-ı Ali ile münasebetlerinin düzelmesine bağlıydı. Bu sebepten dolayı Aleksander müzakerelerin tamamlanmasına ve Osmanlılarla tedafii ve tecavüzi bir ittifak yapılmasına son derece önem veriyordu. Osmanlılara tekliflerini kabul ettirmek için gerekirse kuvvet kullanmaya hazırdı. Zaten Bab-ı Ali'yi tehdit, ve gerekirse Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmak için Rus Karadeniz filosunu kullanmaya kararlıydı. Aynı zamanda Adriyatik Denizinde bulunan İngiliz deniz kuvvetlerinin yardımını sağlamayı zaruri addediyordu. Eflâk ve Buğdan idarelerinin de planının başarıyla neticelenmesine yardım edecek şekilde tanzimine hayli önem veriyordu.

Çiçakof, Bükreş'e ön barış andlaşması imzalandıktan bir gün sonra, 18 Mayıs'ta, vasil oldu. Çiçakof, müzakereler epeyce ilerlemiş olduğundan bunların tamamlanıp sulhun imzalanmasını Kutuzof'a bıraktı. Maamafih ittifak meselesini derhal ele aldı. İttifakın, yapılmasını tacil etmek için İtalinski'yi derhal İstanbul'a göndermek istiyordu. İttifaka razı olmasına mukabil Dubrovnik ile Yedi Ada'nın Bab-ı Ali'ye verilmesini teklif ediyordu⁶⁷.

Bu arada müzakereler süratle gelişti ve 28 Mayıs'ta biri aleni diğeri gizli olmak üzere iki nihai senet imzalandı. Aleni andlaşma

⁶⁶ Chichagov, P., *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, neşreden C. Gr. Lahovary, (Paris/Bükreş, 1909), 359-60, 379.

⁶⁷ *Keza*, 379; Galip Efendi'den sadrazama, 9 Cemaziyelevvel 1227/21 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41293.

on altı maddeden, gizli andlaşma ise iki maddeden müteşekkildi⁶⁸. Aleni andlaşmanın üçüncü maddesi iki devlet arasındaki andlaşmaların hepsini teyit ediyordu. Ön barış andlaşmasının birinci maddesi nihai andlaşmanın dördüncü maddesi oldu; Asya hududuyla ilgili üçüncü maddesi altıncı madde, Sırbistan'la ilgili dördüncü maddesi de sekizinci madde oldu. İsmail ile Kili kalelerinin yıkılmalarına dair şart gizli andlaşmanın birinci, Anakra ile Kemhal arasındaki bölgenin Ruslar tarafından kullanılmasına dair şart da ikinci maddesi oldu. Osmanlılar İran'ın da sulha dahil olması hususunda direndikleri için, on üçüncü maddeyle Ruslar, İran ile sulh yapmak için Osmanlıların mesai-i cemilelerini kabul ediyorlardı.

Andlaşmada bahsi geçmeyen mühim bir konu vardı, bu da Rus harp gemilerinin Karadeniz ve Çanakkale boğazlarından geçmesi hususuydu. Rus hükümeti eski Tuna ordusu başkumandanlarından Prens Prosorovski'nin yazmış olduğu bir maddeyi kabul etmişti. Bu maddeye göre her defasında üç gemiden fazla geçmemek şartıyla Rus harp gemileri her zaman Boğazlardan serbestçe geçebileceklerdi. Bükreş andlaşması yapılırken Rus hükümetinin bu maddeden bahs etmemesi böyle bir şartı Osmanlıların asla kabul etmeyeceklerini, ve neticede bu şartın sulhun yapılmasına kuvvetli bir engel teşkil edeceğini anlamış olmasındandır. Maamafih bazı Rus tarihçileri, (bunlardan Goriainov imayla, Muravief sarahatle), andlaşmanın üçüncü maddesi iki devlet arasındaki andlaşmaların hepsini teyit ettiğinden Rusya'nın Boğazlardan harp gemisi geçirme hakkını muhafaza etmiş olduğunu iddia ediyorlar, çünkü onlara göre 1805'te yapılan Osmanlı - Rus ittifak andlaşması Rusya'ya bu hakkı veriyordu⁶⁹. Onların bu iddiası 1805 andlaşmasının gizli kısmının yedinci maddesine dayanıyor. Ancak onlar bu maddenin Osmanlı - Rus ittifakı devam ettiği ve iki devletin Yedi Ada'yı muhafaza etmek hususunda varmış oldukları andlaşmaya sadık kaldıkları müddetçe muteber olacağını nazarı itibara almıyorlar. Oysa Osmanlı - Rus ittifakı harbin başlamasıyla sona ermiş, Yedi Ada da 1807'de Rusya tarafın-

⁶⁸ Bükreş andlaşmasının, gizli maddeler de dahil, Fransızca metni için bakınız VPR, VI, 406-417. Andlaşmanın sadece aleni maddelerini ihtiva eden Türkçe metni için bakınız *Muahadat Mecmuası*, 5 cilt (İstanbul, 1294-98/1877-81) IV, 49-57.

⁶⁹ Goriainov, S., *Le Bosphore et les Dardanelles*, (Paris 1910), 24; Mouravieff, B., *L'alliance Russo - Turque au milieu des Guerres Napoléoniennes* (Neuchâtel, 1954), 320-22.

dan Fransa'ya terk edilmişti. Bundan başka Gorianiov söz konusu yedinci maddeyi yanlış telakki ediyor; Muravief de onun yanlış izahını kabul ediyor. Maddenin Türkçe metni tetkik edilince, Ruslara Boğazlardan serbestçe harp gemisi geçirme hakkının kayıtsız şartsız verilmediği anlaşılıyor⁷⁰.

İstanbul'daki vekillerle Sultan Mahmud'un sadrazam ve murahaslar tarafından tanzim edilen andlaşmaya itirazları sulhun tesisini bir kere daha tehlikeye düşürdü. Onlar bilhassa ittifak hususunun bahsine ve Ruslara Anakra ile Kemhal arasındaki bölgeyi kullanma hakkı verilmesine itiraz ediyorlardı. Sultan Mahmud'un emirlerini sadrazama ileten Şakir Ahmed Paşa itirazlarının ne gibi mülahalalara dayandığını şöyle anlatıyor:

“Moskolu ile bu gûne musâlâha-i kerîheye izhâr-ı rızâ olunmak mücerred Devlet-i ‘Aliyye sefer gâilesinden vâreste olmak ve bir mikdâr teneffüs eylemek için olmağla Fransalu ittifâka dâir lâkırdıdan ednâ serrişte kapar ise Nemçelü ile Fransa'nın rabt eyledikleri ittifâkları mülâbesesiyle Nemçelüyü Memleketeyn'e taslît edip Devlet-i ‘Aliyye bir Moskoluya cevap vermekten ‘âciz iken iki üç devletle, ya'nî Fransa ve Nemçe ve Prusya ile sefer açmak lâzım gelip ol vakt hâl ne vechile müşkil olacağı vâreste-i kayd-ı işkâl olmaktan nâşi teklif olunan ittifâkı kabûl etmemek Moskolu ile rişte-i müzâkerâtı şikest eder ise çâre nedir müstakbelde olan mehâzîr-i külliyeyi bi'l-mütâlâa Moskoluya redd ile cevâp verilmek lâzım geldiği bi'l-ittifâk beyân

⁷⁰ Türkçe metni için bakınız *Muahadat Mecmuası*, IV, 46. Yedinci maddenin Ruslara Boğazlardan her zaman kayıtsız şartsız harp gemisi geçirme hakkını verdiği dair iddiayı J. C. Hurewitz “Russia and the Turkish Straits: A Revaluation of the Origins of the Problem” isimli makalesinde cerh ediyor, *World Politics*, 1961-62, 605-32, Muravief, Osmanlılar 1809'da İngilizlerle yaptıkları andlaşmanın on birinci maddesi gereğince bütün yabancı harp gemilerinin Boğazlardan geçmesini yasaklamayı taahhüt etmiş olduklarından, Bükreş andlaşmasının Türkçe metninin üçüncü maddesinde sadece barış andlaşmalarından söz edip diğer andlaşmalardan bahs etmemekle Rusların Boğazlardan harp gemisi geçirme hakkını tanımamaya çalışmış olduklarını iddia ediyor. Muravief'in bu iddiası andlaşmanın Fransızca metni ile Noradougian'ın neşrettiği metin arasındaki farklara dayanıyor. Muravief Noradougian'ın neşrettiği metnin Türkçe metnin tercümesi olduğunu farz ediyor. Noradougian'ın neşrettiği metin hakikaten Türkçe metnin tercümesi ise, Noradougian'ın tercümesinin hatalı olduğunu kabul etmek gerekiyor, çünkü andlaşmanın Türkçe metni sadece barış andlaşmalarından değil, bütün “ahdname ve şurutnameler ve ukud ve senedat-ı mahsusa”dan bahs eder.

olunarak Moskolu ile lâfzî olsun ‘akd-i ittifâk değil sohbeti dahi bir vechile kâle getirilmemek ve bu cihetle sulh müyesser olmaz ise dahi takdire havâle olunmak üzere karâr verilmiş olduğu, ve mantûk-ı hatt-ı şerif-i pâdişâhî dahi ittifâk meselesinin kâle getirilmemesi ve Anadolu maddesinde Moskolunun merâmı mühimmât-ı harbiye nakli idüğü tebeyyün eylediğinden, Moskolu Gürcistan ve İran ve Abaza ve Çerkesi bundan sonra bi’l-küllîye zabt ile Memâlik-i Mahrûsaya öteden berü derkâr olan mekâsıdını fi’ile getirmek olduğundan anın dahi ‘adem-i kabûlü idüğü’⁷¹.

Sultan Mahmud’la İstanbul’daki vekillerin itiraz ve emirlerini ihtiva eden kaime Laz Ahmed Paşa’nın eline nihai andlaşmanın imzalandığı 28 Mayıs günü geçti. Laz Ahmed Paşa aldığı yeni emirleri icraya kalkışmak şöyle dursun, kendi hareket tarzını müdafaa etti. Ruslarla ittifak yapmanın mahzurlarını gayet iyi bildiğini, fakat kendisine en son gönderilen talimatta bir an evvel sulh yapması emri verildiğini hatırlattı. Bundan başka Rusya Bab-ı Ali’nin ittifaka razı olmasını ve kendisine Kemhal ile Faş Nehri tarikini kullanma hakkı verilmesini Seret hududundan vazgeçmesi ve Asya cephesinde işgalinde bulunan toprakları iade etmesi için yegâne şart koşmuştu. Kanaatince sulhun temini için müstakbelde, Bab-ı Ali’nin uygun bulduğu vakitte, bir ittifak yapmayı vaat etmek ve Rusya’ya Kemhal ile Faş Nehri tarikiyle nakliyat yapma hakkı vermek o kadar büyük bir fedakârlık sayılamazdı. Maamafih, harbe devam edilmesi için gereken asker, para ve erzak mevcut olsaydı ön barış andlaşmasını reddetmekte tereddüt etmezdi; lâkin Bab-ı Ali’nin harbe devam edemeyeceği aşîkârı. Bu durumda sulhu harbe tercih etmek çok daha iyiydi⁷².

Sultan Mahmud ittifak hususuna ve Ruslara Kemhal’i kullanma hakkı verilmesine itiraz etmekte devam etti. Bir hatt-ı hümayunda “ittifâk kelâmı ilgâ olunmak ensebdir” diye yazdı⁷³. Bir başkasında “Anadolu tarafında Kemhal ilişiği Rusyalunun yine Devlet-i ‘Aliyye’ye sükası ve İranlı ile cihet-i câmia-i islâmiyemiz hasebiyle müsâleha şûrutuna idhâlden maksûd adâvet men’ ve mündafi’ olup müsâfâta

⁷¹ Kaymakamdan sadrazama, 9 Cemaziyelevvel 1227/20 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41286A.

⁷² Sadrazamdan kaymakama, 17 Cemaziyelevvel 1227/28 Mayıs 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44319.

⁷³ Aynı vesika.

mübeddel olmak içündür. Sadra'zamin bunları mütâlâa edememiş" diye yazdı⁷⁴. Aynı zamanda Rusları Kemhal ile ilgili maddeden vazgeçirmek için Stratford Canning'in durumdan haberdar edilip güya gizli olarak Ruslara yazmaya ikna edilerek bu maddeden vazgeçmezlerse andlaşmanın kabul edilmeyeceğini bildirmesini emretti.

Sultan Mahmud'un emirleri icra edilmeden, 2 Haziranda, nihai andlaşma mukavelesi İstanbul'a geldi. Mukavele şartları encümen-i şûrada görüşüldü. Kemhal ile Anakra arasındaki bölgenin Rusya tarafından kullanılmasıyla ilgili ikinci gizli maddeden başka Sırbistanla ilgili aleni andlaşmanın sekizinci maddesine de itiraz olundu. Sırbistanla ilgili şartlar kabul olunursa Rusların bunları tedricen tevsi edip çok geçmeden Sırbistan'a voyvoda tayin edeceği iddia olundu. Hatta Sırpların çok geçmeden istiklallerini kazanabilecekleri görüşü ortaya atıldı. Encümen-i şûraya dahil olanlar Sırpların geçmiş cürümlerini affa taraftardılar; fakat Sırlara kendi iç işlerini idare etmek hakkını veren, kendilerine bazı Akdeniz adalarının sahip oldukları imtiyazları tanıyan ve vergilerinin maktuan tayin edilip kendileri tarafından toplanmasını öngören şartların iptalini istiyorlardı. Bu şartlar Osmanlı hâkimiyetine aykırı oldukları gibi imparatorluğun istikbalini de tehlikeye düşürecek mahiyette idiler. Sırplar Memleketeyn reayasıyla mukayese edilemezlerdi. Memleketeyn reyası "behâim misillü olduğundan hall ü akde kudretleri mevkuftur; lâkin Sırlu öyle olmayıp cenk ve silâha kâdir olmağla, iktisâb edecekleri serbestiyetle Rumeli'de re'âyâ kalmayıp ekserisi Sırp içine duhül ederek teksir-i kuvvet edip bunlardan Bosna ve Rumeli'ye 'âid olacak mazarrat bî-kıyâs idi." Sırplar serbestiyetlerini kazandıkları takdirde Rumeli ile Bosna emniyetten mahrum olacaklardı, dolayısıyla fesada yol açacak olan bu şartların ilgası zaruriydi. İkinci gizli madde de iptal olunmalıydı. Rusların Anakra ile Kemhal arasındaki araziye kullanıp kullanamamaları hususu sulh yapıldıktan sonra görüşülebilirdi. Neticede tasdiknamelerin beş - altı değişik nüsha olarak hazırlanmasına karar verildi. Ruslar arzu edilen tadilata razı olurlarsa bunlardan biri, olmazlarsa, bir başkası, hangisi uygun görünürse o mübadele olunurdu⁷⁵.

⁷⁴ Sadrazamdan kaymakama, 15 Cemaziyelahir 1227/25 Haziran 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44367.

⁷⁵ Telhis, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 42233; sadrazama talimat, H. H. tasnifi Nr. 44366A; telhis, H. H. tasnifi Nr. 42232; kaymakamdan sadrazama, 6 Receb 1227/15 Temmuz 1812, H. H. tasnifi Nr. 41336A.

Sultan Mahmud encümen-i şûranın Sırbistan'la ilgili maddenin mahzurlarına dair ifade etmiş olduğu fikirlere tamamen iştirak ediyordu. Rusya'nın bu maddeyi iyi niyetle şart koşmuş olmadığına, bu maddenin de ikinci gizli maddenin de kabulü çok geçmeden iki devlet arasında harbe sebep olacağına inanıyordu. Ancak sulh şartları kararlaştırılıp imzalanmış olduğundan derhal tadil edilmelerinde direnirse işler uzayacaktı, oysa o işlerin uzamasını hiç arzu etmiyordu. Neticede anlaşmayı olduğu gibi tasdik etmeye, fakat tasdiknameler mübadele olunurken Ruslardan ikinci gizli maddenin iptal olunacağına, sekizinci maddenin de tadil olunacağına dair bir tezkere almaya karar verdi ⁷⁶. Mamafih Osmanlı hükümeti Sultan Mahmud'un takip etmeyi tasarladığı planı büsbütün tatbik etmeyip, tasdiknamelerin mübadelesinden evvel arzu edilen tadilatı Ruslara kabul ettirmeye çalıştı. Tasdiknamelerin beş - altı değişik nüshası hazırlanıp, önce Rusların Osmanlıların arzu ettiği tadilatı kabul ettiğini farz eden nüshanın mübadelesine çalışması talimatıyla Galip Efendi'ye gönderildi.

Osmanlılar Ruslara kabul ettirmeyi arzu ettikleri nüshada iki gizli maddeyi aleni andlaşmanın on beşinci ve onaltıncı maddesi olarak, aleni andlaşmanın on beş ve on altıncı maddelerini de on yedi ve on sekizinci madde olarak gösteriyorlardı ⁷⁷. İsmail ve Kili kalelerinin yıkılmasına dair madde olduğu gibi kahıyordu; ancak ikinci gizli madde yerine şöyle bir madde konuyordu:

“Anadolu tarafında seferden evvel hudud-ı kadîmenin ibkası olub ancak hudûd-ı kadîmeye mugayir Faş Nehri'nin sâhil-i yemîninden saat ve mesâfe takdir ve mahal tahsîsi ve Rusya devleti tarafından emniyet ve sühûletle levâzım ve mühimmât nakli misillü ba'zı şerâit münderic olduğundan, Devlet-i Aliyye bu bâbda mazarrat-ı mülkiyesini bi'l-mülâhaza hitâm-ı müsâlehadan sonra devleteyn'-i fahimeteyn beynlerinde müzâkere olunarak ta'dil olunmak üzere şimdilik metrûk add oluna.”

Sırbistan'la ilgili sekizinci maddeye gelince, bunun Bab-ı Ali'nin Sırlara karşı müsamahalı davranması, Sırların silahsızlandırılması ve Sırbistan'daki eski kalelerin Osmanlılara teslim olunması,

⁷⁶ Sadrazamdan kaymakama, 15 Cemaziyelahir 1227/25 Haziran 1812, ve sadrazamdan Galip Efendi'ye, 11 Receb 1227/20 Temmuz 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44367 ve 41336C.

⁷⁷ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44374.

yeni kale ve istihkâmların da yıkılmasıyla ilgili fıkraları olduğu gibi kalıyordu. Sırlara bazı haklar tanıyan diğer fıkralar aşağıda görüldüğü üzere tadil olunuyordu:

“Sırbu hakkında bahr-ı sefid cezâyiri ve mevâki’-i sâire reâyâsının nâil olduğu kavâid ve müsâ’adeye mazhar olması ve umûr-ı dâhiliyelerinin kendüleri taraflarından idâresi ve vergilerinin maktûan yedlerinden kabz ve teslimi fıkraları tarafeyn me’mûrları beynlerinde müzâkere olunmuş ise de fikrât-ı mezkûre şerâit-i hükûmet ve mülkdârîye tevfiğ olunamadığından Saltanat-ı Seniyye öteden berü şîâr-ı nısfet ve afv ile mücbil olduğuna binâen Sırbunun cerâim-i güzeşterleri afvî ile iktifâ olunub fikrât-ı mezkûre tamamen imhâ ve ilga oluna.”

Tasdiknamelerin mübadelesi tehir olunursa işlerin karışacağından korkan Laz Ahmed Paşa, 16 Haziranda Galip Efendi’ye aleni andlaşmanın da gizli andlaşmanın da oldukları gibi tasdiknamelerini derhal mübadele etmesini emretti. Galip Efendi bu emri icra etmeye fırsat bulmadan Ahmed Paşa kendisine yeni talimat verdi. Galip Efendi sadece aleni andlaşmanın tasdiknamelerini mübadele etmeliydi; ancak Çiçakof’dan Rusya’nın sekizinci maddeyi tadil etmeyi kabul ettiğine dair bir tezkere almalıydı. Ruslar böyle bir muameleye razı olmazlarsa, Galip Efendi, Ahmed Paşa’ya yazmalıydı. Ahmed Paşa da ne yapması gerektiği hususunda Sultan Mahmud’a danışacaktı⁷⁸.

Bu arada arzu edilen tadilatın teminine uğraşıldı. Laz Ahmed Paşa Şumla yoluyla İstanbul’a gitmekte olan İtalinski’ye ikinci gizli madde hususunu açtı. İtalinski meseleye pek ehemmiyet vermiyor gibi göründü. Ahmed Paşa da İtalinski’ye ittifak meselesinin bahsini açması için bir vesile yaratmamak için taleplerinde ısrar etmedi⁷⁹. Ancak Ahmed Paşa 25 Haziranda doğrudan doğruya Çiçakof’a yazıp ikinci gizli maddeyi fesh etmeye razı olmasını rica etti. Bundan başka Sultan Mahmud’un Sırp vergilerinin maktuan ödenmesine dair şarta itiraz ettiğini bildirerek Çiçakof’un bu şartın feshine de razı olmasını rica etti. İstanbul’dan gönderilen tasdiknamede arzu edilen bu değişikliklere Rusların razı olacağı farz edildiğini de sözlerine ilave etti⁸⁰.

⁷⁸ Sadrazamdan Galip Efendi’ye, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44420B ve 44412C.

⁷⁹ Sadrazamdan kaymakama, 15 Cemaziyelahir 1227/25 Haziran 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44367.

⁸⁰ Sadrazamdan Çiçakof’a, 15 Cemaziyelahir 1227/25 Haziran 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44412G.

Çiçakof, Ahmed Paşa'nın arzu ettiği değişiklikleri kabul etmedi. 28 Haziranda Galip Efendi ile yaptığı bir mülakatta hiçbir tadilata razı olamayacağını bildirdi. Bunun üzerine Galip Efendi tasdiknamelerin sekizinci maddeyi olduğu gibi tasdik eden nüshasını çıkarıp tasdiknamelerin mübadelesini teklif etti. Fakat Sultan Mahmud ikinci gizli maddeyi tamamen reddettiği için, Çiçakof aleni andlaşmanın da tasdiknamelerini mübadele etmeyip meseleyi hükümetine havale etti⁸¹.

Çiçakof, Sırp meselesinde hiçbir tadilat kabul etmemekle beraber, Sırp'ların emniyeti temin edildiği takdirde Bab-ı Ali Sırbistan'da istediği gibi hareket edebileceğini söyledi. Galip Efendi bu fikre iştirak ettiğinden, sekizinci maddenin olduğu gibi kabulünde bir mahzur görmüyordu. Bu maddeyi kabul etmekle Bab-ı Ali sadece Sırp'ları affetmeyi taahhüt ediyordu. Galip Efendi'ye göre, maddenin diğer şartları Rusya'yı ilgilendirmiyordu. Bunlar herşeyin Sırp'larla müşavere yoluyla halledilmesini şart koşuyorlardı. Sırp'lar Bab-ı Ali'nin reaya tebası idiler, Bab-ı Ali herşeyi istediği gibi tayin ederdi; Rusya'nın müdahaleye hakkı yoktu⁸².

Bu arada Stratford Canning Osmanlı hükümetinin daveti üzerine Ruslara yazıp ittifak konusunda ısrar etmemelerini ve ikinci gizli maddenin de iptal edilmesine razı olmalarını temine çalıştı. Canning bir aralık Rusların ittifak yapılmadan sulh yapmamaya kararlı oldukları intibah altında kalmış ve Osmanlıları ittifaka razı etmeye hazırlanmıştı; fakat Rusların ittifakla sulh meselelerini birbirine bağlamadıklarını anlayınca Osmanlıların Ruslara yazması hususundaki teklifine hiç tereddütsüz muvafakat etmişti. Canning müdahalesine ne gibi mülahazaların amil olduğunu şöyle anlatıyor:

“Sadece Bab-ı Ali'nin şiddetle itiraz ettiği için değil, Haşmetmeabın İran'a olan itibarını göstermek ve böylece o bölgedeki nüfuzumuzu kuvvetlendirmek bakımından da mümkünse Rusları Faş'la ilgili maddeden vazgeçirmenin hakikaten önemli olduğuna inanıyordum. Buna ayrıca Rusların Gürcistan tarafında ilerlemelerine bir mania daha koymak, Rusya ile İran arasında sulhun tesisine yardımcı olmak ve Bab-ı Ali ile Rusya arasında sulh bir defa temin edildi mi

⁸¹ Çiçakof'dan sadrazama, Ulyanitsky, *aynı eser*, 75.

⁸² Galip Efendi'den sadrazama, 19 Receb 1227/28 Temmuz 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44421.

daha müesses ve samimi olmasını sağlamak bakımından önem veriyordum⁸³”.

Kıscacı, Canning Osmanlıları memnun etmekten başka İngiltere'nin İran'la olan ilişkilerini sağlamlaştırmayı da düşünüyordu. Canning'in Rusya'nın Gürcistan tarafında ilerlemesini önlemek hususundaki ifadesini Hindistan'ın emniyetiyle ilgili bir ifade olarak telakki etmek yerinde olmaz. Rusların güneye doğru ilerlemekle Hindistan'ı tehdit edebileceklerine dair İngilizlerin endişe etmiş olduklarına dair tatmin edici bir delil yoktur. Ancak Ruslar, İngilizlerin bu husustan dolayı endişe etmekte olduklarına inanıyorlardı.

Canning ittifak meselesini 12 Haziranda İstanbul'a gelmiş olan Rus müsteşarı Bulgakof ile de görüştü. Bulgakof'un görevi sözde Rus esirlerini teftiş etmektir; fakat hakiki görevi Canning'le birlikte Osmanlıları ittifaka ikna etmeye çalışmak ve Fransız - Rus harbi devam ettiği müddetçe Rus kuvvetlerinin Osmanlı toprakları üzerinden Dalmaçya'ya geçmelerine Osmanlıların muvafakatını sağlamak idi. Aynı görev bu sıralarda İstanbul'a gelen ve Rus hizmetinde olan Amiral Greig isminde bir İngiliz'e de verilmişti. Çiçakof, İstanbul'a İtalinski'yi göndermek istemişti ama Laz Ahmed Paşa tasdiknameler mübadele edilmeden İstanbul'a hareketine razı olmamıştı⁸⁴.

Canning, ikinci gizli maddenin tasdiknamelerin mübadelesine kuvvetli bir mania teşkil ettiğini, Bab-ı Ali'nin dost bir devlet aleyhine böyle bir maddeyi kabul edemeyeceğini söyledi. Canning, İran'ın müttefiki olmak hasebiyle bu maddeden kendisinin de endişe duyduğunu itiraf etti. Bulgakof bu madde gizli tutulmakla Osmanlı-İran ilişkileri üzerinde yaratabileceği kötü tesirin önlenebileceğini iddia etti. Bab-ı Ali harpten evvel Rusya'nın Faş tarikiyle nakliyat yapmasına razı olmakla Rusya'nın bu tarikle nakliyat yapma ihtiyacını tanıdı. Ayrıca Gürcistan'a gönderilecek silah ve malzemenin İran'a karşı kullanılacağını farz etmek için bir sebep yoktu. Canning Bükreş andlaşmasının İran'la ilgili maddesine Rusya'nın İranla *status quo ad presentum* (o anda mevcut olan durum) prensibi üzerine sulh yapacağı ifade olunursa Osmanlıların itirazlarından vazgeçirilebilecekleri fikrini öne sürdü. İranlıların bu prensip üzerine asla sulh yapmamaya kararlı oldukları göz önünde tutulursa, Canning'in bu

⁸³ Canning'den Castlereagh'e, 12 Haziran 1812, PRO.FO.78/77, Nr. 6.

⁸⁴ Çiçakof, *Mémoires*, 393-95.

fikrinin ne kadar yersiz olduğu anlaşılır. Canning'e göre İngiliz ve Rus diplomasisinin başlıca hedefi tasdiknamelerin mübadelesini sağlamak olmalıydı. İttifak meselesini ortaya koymanın henüz vakti değildi. Zaten Osmanlılar istikbalde ittifaka razı olurlarsa, ancak İngiltere'nin iştirakiyle razı olabileceklerine inanıyordu⁸⁵. Canning, maksatlarının temini için İtalinski'nin bir an evvel İstanbul'a gelmesini zaruri addediyordu. Neticede, Mustafa Mazhar Efendi ile yaptığı bir mülakatta Bab-ı Ali'nin Rusya'ya karşı tavrını açıklamasını talep etti ve böylece İtalinski'nin İstanbul'a hareket etmesini sağladı.

Canning'in müdahalesinden hiçbir netice hasıl olmamıştı. Ruslar uzun uzun müzakereden sonra elde ettikleri menfaatlerden vazgeçmeyi asla düşünmüyorlardı. Filhakika Çiçakof, Rusların Anakra ile Kemhal arasındaki bölgeyi kullanmalarına Osmanlılardan fazla İngilizlerin itiraz ettiğine kani idi. Çiçakof, Rusların Kafkasların güneyinde yerleşmelerini İngilizlerin Hindistan'a bir tehlike telakki ettiğine ve bu yüzden ikinci gizli maddeyi kabul etmemesi için Sultan Mahmud'a baskı yaptıklarına inanıyordu⁸⁶. Canning'in bu müdahalesi orta elçi olarak yaptığı ehemmiyetli işlerin sonuncularındandı; çünkü 28 Haziranda yeni İngiliz elçisi Robert Liston İstanbul'a vasil olmuştu.

Bükreş andlaşmasının yapılmasında oynadığı rolden dolayı Canning, çağdaşları tarafından da tarihçiler tarafından da epeyce methedilmiştir. Biyografyasını yazan Stanley Lane-Poole ile E. F. Malcolm - Smith Bükreş andlaşmasının teminini onun ileri görüşüne ve ustaca davranışına atfediyor, meslek hayatında elde ettiği en büyük başarı olarak göstermek hatasında bulunuyorlar. Mesela Malcolm-Smith şöyle yazıyor: "Rusya ile Türkiye arasında Bükreş andlaşmasının imzalanmasını sağlamakla en büyük diplomasi muvaffakiyetini temin etmişti"⁸⁷. Stanley Lane-Poole ise: "Yılmaz sabrı ve ileri

⁸⁵ Bulgakof'dan Çiçakof'a, 5/17 Haziran 1812, *VPR*, VI, 432-35.

⁸⁶ Çiçakof, *Mémoires*, 398; Çiçakof'dan İtalinski'ye 17/29 Haziran 1812, Ulyanitsky, *aynı eser*, 72-4.

⁸⁷ Malcolm - Smith, *aynı eser*, 15. Orijinali şöyledir: "...in his capacity of British Plenipotentiary to the Sublime Porte, he . . . achieved his greatest diplomatic triumph by bringing about the signature of the Treaty of Bucharest between Russia and Turkey". Ancak Malcolm - Smith daha ileride bu hükmünü tadil ediyor; sayfa 42-43'te şöyle yazıyor: "Sulhun yapılmasına ne derece alet olduğu münakaşa edilebilir, fakat onu oldukça süratlendirmiş ve sulhun imzasını daima en büyük siyasi zaferi addetmiştir".

görüşü ile bütün Fransız düşmanlarının büyük bir samimiyetle arzu ettikleri neticeyi ne kadar ustaca husule getirmiş olduğu hemen anlaşılmalıdır” diye yazıyor⁸⁸. Ayrıca Duke of Wellington’un Osmanlı-Rus andlaşmasının teminini bir insanın devletine yapabileceği en büyük hizmet olarak nitelediğine işaret ederek, Stanley Lane-Poole Wellington’un bu hizmeti o devirde Dışişleri Bakanı olan kardeşi Marquis Wellesley’e atfettiğini, fakat Marquis Wellesley’in Canning’e siyasi meselelerle ilgili hiç talimat göndermediğini, dolayısıyla bu hizmetin Canning’e atfedilmesi gerektiğini belirtiyor⁸⁹.

Çağdaşları da, tarihçiler de Stratford Canning’in Bükreş andlaşmasının yapılmasında oynadığı rolü pek fazla şişirmişlerdir. Gerçi Canning orta elçi olarak İstanbul’da bulunduğu müddet boyunca hükümetinden siyasi meselelerle ilgili talimat almamıştı, fakat bu fevkalade bir şey değildi. Charles Arbuthnot da oldukça nazik bir devirde hükümetinden böyle uzun müddet talimat almamıştı. Ayrıca Stratford Canning’in takip etmesi gereken yol George Canning’in Haziran 1808’de ve Lord Bathurst’ün 1809 Kasımında selefi Robert Adair’e göndermiş oldukları talimatlarda açıkça belirtilmişti. Bu talimatlara istinaden Adair, Rus hükümetiyle bilvasıta temas kurmuştu. Stratford Canning sırası gelince Rus hükümetiyle doğrudan doğruya temasa geçmişti. Canning’in Bükreş andlaşmasının yapılmasında üstün tesiri olduğu iddiasına gelince, böyle bir iddia Osmanlıların kendilerine has bir siyaseti olmadığı, ecnebi tesiri altında kaldıkları, dolayısıyla Osmanlı siyasetinin Büyük Devletlerin İstanbul’daki temsilcileri tarafından tayin edildiği manasına geliyor. Osmanlı belgelerinin açıkça meydana koyduğu üzere, Osmanlıların hiç şaşmadan takip ettikleri kendilerine has siyasetleri vardı. Her zaman büyük bir hassasiyetle üzerinde durdukları husus Osmanlı İmparatorluğu’nun mülki tamamiyetini muhafaza etmek hususu idi. 1812’de sulhun temini için Rusya’ya bir miktar toprak ilhak etmeye razı olmaları Osmanlı İmparatorluğu’nun mülki tamamiyetini muhafaza etmek hususundaki siyasetlerini terk etmiş olduklarından değil, harbe devam ederlerse

⁸⁸ *The Life of Stratford Canning*, 2 cilt (Londra, 1888), I, 175.

⁸⁹ *Aynı eser*, I, 176. C. K. Webster de Canning’in faaliyetine fazla önem veriyor: “Stratford Canning’in arabuluculuğu olmasaydı, Napoleon’un [Rusya’yı] işgali haberi İstanbul’a vasıl olmadan evvel sulhun yapılacağı şüphelidir; ve belki de hiç yapılamazdı ki bunun bütün sefer üzerinde hesapsız tesiri olurdu”, *The Foreign Policy of Castlereagh* 2 cilt (Londra, 1931), I, 86-7.

umumi Avrupa mücadelesine katılmak zorunda kalıp daha fazla toprak kaybedeceklerine inanmış olmalarındandı. Stratford Canning kendilerini sulh yapmaya teşvik etmekle onların önceden aldıkları kararı teyit ediyordu. Gerçekte onlar hiçbir yabancı devlete güvenmiyor, yabancı devletlerin kendilerine baskı yapma teşebbüslerine içerliyordular⁹⁰. Bükreş müzakereleri esnasında iki defa Stratford Canning'in müdahalesine başvurmaları kendi maksatlarını gerçekleştirmek içindi.

Stratford Canning'in Ruslar üzerinde mühim tesiri olduğu iddia etmek de yerinde olmaz. Rusların Bükreş andlaşmasıyla kabul ettikleri şartlar müzakerelerin başında yapmış oldukları taleplerden oldukça farklı idi. Fakat Rusların ilk taleplerinden daha azına kanaat etmeleri Canning'in tesirinden değil, Osmanlılarla harbe derhal son verip bütün kuvvetlerini Fransızlara karşı kullanmak ihtiyaçlarından dolayı idi.

İngiliz büyük elçisi Robert Liston⁹¹ da Stratford Canning gibi Osmanlıları Ruslarla ittifaka sevk etmenin henüz vakti gelmediği kanaatindeydi. Fakat o da Canning gibi Rusları iknaa muvaffak olamadı. İtalinski ile yaptığı bir mülakatta İran Şahı'nın Ruslara Faş Nehri tarihiyle nakliyat yapma hakkı verilmesinden endişe duyduğunu, İran'daki İngiliz orta elçisinin de İran menfaatlerini korumaya söz verdiğini itiraf etti. Bu itirafı İtalinski'nin İngilizlerin de Osmanlı-

⁹⁰ Sultan Mahmud bir defa yabancılara hiç itimad edilmeyeceğine dair düşüncelerini ifade ederken Stratford Canning'i müstesna tutmuştu, fakat daha sonra Canning'in müdahalesine son vermek için vesile arayıp, onun hükümetinden yeni talimatı olmadığına işaret ederek, söylediklerine kulak asmamak gerektiğini belirtmişti, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 42133.

⁹¹ Liston 1811 Martunda büyük elçi tayin edildiği halde, ancak 1812 Nisanında Castlereagh Dışişleri Bakanı olduktan sonra, İstanbul'a hareket etmişti. Fransız-Rus münasebetlerinin gittikçe bozulmakta olduğu bir devirde Rusya ile İngiltere'nin işbirliği yapması, Rusların bütün kuvvetlerini Fransızlara karşı kullanabilmeleri için de İngilizlerin Osmanlılarla sulh yapmalarında Ruslara yardımcı olması gerektiği aşikârdı. Bu durumda İngiliz hükümetinin İstanbul'a elçi göndermeyi tehir edip hareketsiz durmasına birçok tarihçiler hayret ediyor. Webster, Liston'un derhal İstanbul'a gönderilmemesini Dışişleri Bakanı Marquis Wellesley'nin ehliyet-sizliğine ve Liston'un taahhürcülüğüne atfediyor. Liston'un Edinburg'ta, National Library of Scotland'da bulunan evrakı (bilhassa 5618 ve 5658 numaralı ciltlerdeki belgeler) onun elçi tayin edilir edilmez derhal İstanbul'a hareket etmeyi çok arzu ettiğini açıkça gösteriyor. Liston, hükümetinin olayların nasıl inkişaf edeceğinden ve dolayısıyla İstanbul'da nasıl karşılanacağından emin olmadığından İstanbul'a hareketini tehir etmiş olduğunu söylüyor.

lar kadar ikinci gizli maddenin aleyhinde oldukları kanaatine varmasını mucip oldu. Liston'un Adriyatik Denizde İngilizlerin fazla kuvveti olmadığını, dolayısıyla Ruslarla işbirliği edemeyeceklerini söylemesi İtalinski'yi daha da kuşkulandırdı; çünkü kısa bir müddet önce askeri müşavir olarak Liston'la birlikte İstanbul'a gelen Sir Robert Wilson, İtalinski'ye İngiltere'nin Adriyatik Denizde esaslı kuvveti olduğunu söylemişti. Liston, Rusların Adriyatik bölgesinde yapmayı tasarladıkları taarruz tahakkuk ettiği takdirde, elde edecekleri toprakların mukadderatını nasıl tayin edeceklerini sorunca, İtalinski, İngilizler Rusya'ya güvenmedikleri için Rusların yapmayı tasarladıkları taarruzu desteklemeyecekleri kanaatine vardı⁹².

Bu arada Aleksander Bab-ı Ali ile ittifak yapmanın önemi üzerinde ehemmiyetle durdu. Bab-ı Ali ile sulhun Fransa ile mücadelesinde kendisine çok yararı olacağını itiraf ediyordu, ancak Sırp ve sair İslav milletleriyle kurmuş olduğu sıkı münasebetin terkinde mukabil ittifaktan başka hiçbir şeyin kendini tatmin ve tazmin edemeyeceği kanaatindeydi. Bir yolunu bulup bu milletlerle olan sıkı münasebetlerini muhafaza etmek istiyordu. Dolayısıyla, ittifak yapıldığı takdirde, Bab-ı Ali'nin Rusya'ya doğrudan doğruya askeri yardımda bulunacak yerde Osmanlı tebası olan İslav milletlerinin silahlandırılıp Rus hizmetine girmelerine müsaadesi sağlanmalıydı⁹³. Çiçakof Aleksander'in fikirlerine tamamen iştirak ediyordu. 28 Haziranda İtalinski'ye acele olarak gönderdiği talimatta Aleksander'in sulha ancak ittifak istediği için razı olmuş olduğunu iddia ediyordu. O vaktin şartları altında hiçbir devlet tarafsız kalamazdı. Rusya'nın dostu olmayanlar düşmanıydılar. Bab-ı Ali Rus kuvvetlerinin Adriyatik bölgesine geçmesine müsaade etmeliydi, aksi takdirde müsaadesine lüzum görülmeden geçeceklerdi. Osmanlılar derhal açıkça cevap vermeliydiler. İtalinski, Liston'un yardımını sağlamalı, Osmanlılar taleplerine muvafakat etmezlerse her ikisi de Bab-ı Ali'yi münasebetlerini kesmekle tehdit etmeliydi⁹⁴.

Osmanlı - Rus münasebetlerinin istikbali müphem kalmakta devam ettikçe Çiçakof'un askeri projeleri de gittikçe daha aşırı şekiller

⁹² İtalinski'den Çiçakof'a, 5/17 Temmuz 1812, *VPR*, VI, 477-82; Liston'dan Castlereagh'e, 18 Temmuz 1812, PRO.FO.78/79 Nr. 3.

⁹³ Aleksander'den Çiçakof'a, Vilna, 13/25 Mayıs 1812, *Mémoires de L'amiral Tchitchagoff (1767-1847)*, (Leipzig tab'ı, 1862), 76-9.

⁹⁴ Ulyanitsky, *aynı eser*, 72-4.

aldı. 8 Temmuzda Aleksander'e yazıp Adriyatik projesinin Osmanlılar muvafakat etseler de etmeseler de tatbik edilmesine müsaade etmesini rica etti. Üç gün sonra İstanbul'a saldırmayı tasarlayıp Aleksander'den müsaade istedi. Çiçakof hemen hemen hiç mukavemet görmeden İstanbul'a varıp orasını işgal edebileceğine ve arzu ettiği bütün şartları Osmanlılara kabul ettirebileceğine inanıyordu. Onun hiç bir hazırlık yapmadan İstanbul'a saldırmak gibi mühim bir adım atmayı tasarlaması emri altında bulunan subayların teessür ve taaccübünü mucip oldu. Hatta bunlardan General Langeron, Aleksander'e mahremane yazıp böyle bir planın icra edilemeyeceğini belirtti. Aleksander, Fransızların Rusya'yı işgal etmekte oldukları bu sırada, İstanbul'a saldırmının tehlikeli olacağına inandığından Çiçakof'a planından vazgeçmesini emretti⁹⁵.

Bu arada Kont Rummyantsef Osmanlıların ikinci gizli maddeyi reddetmeleriyle meydana gelen güçlüğü nasıl bertaraf edileceği hususunda fikirlerini ifade etti. O aleni andlaşmanın tasdiknamelerinin mübadele edilmesini, gizli maddeler hakkında da müphem bir ihtiraz kaydı yapılmasını tavsiye ediyordu. Bu, Çiçakof'un sadrazama yazıp imparatorunun Bab-ı Ali ile dostane yaşama arzusunda olduğunu, onun andlaşmayı mükemmel addettiğini, dolayısıyla tasdiknamelerin mübadele edilebileceğini ifade etmesiyle yapılabilmirdi. İleride gizli maddeler hakkında müzakerelere devam edilebilir ve bunlara yenileri ilave edilebilirdi⁹⁶. Rummyantsef muğlak lisan kullanmanın ehemmiyetini şöyle anlatıyordu:

“Il me paraît, sire, essentiel de placer ces mots, *ce qui déjà constitue parfaitement la paix* et parlant des articles secrets les citer, comme *devant compléter la paix* parce que c'est cette sorte de réservation indirecte qui vous donnera, sire, la faculté de l'interpréter à votre gré.”

Kısacası, Rusya şimdilik aleni andlaşmanın teminine kanaat edecekti, ancak “sulh mükemmeldir, fakat tamam değildir” demekle ileride gizli maddelerin de icrasını temin için ip ucu bırakacaktı.

Rummyantsef, Osmanlılarla bir an evvel sulh yapmanın önemini çok iyi kavramış olduğundan, sulhun temini için ikinci gizli maddenin iptal edilmesi gerekirse Çiçakof'a buna razı olması hususunda talimat

⁹⁵ Yakschitch, *aynı eser*, 254-55; Çiçakof, *Mémoires*, Lahovary neşri, 390.

⁹⁶ Rummyantsef'den Aleksander'e, 23 Haziran/5 Temmuz 1812, *VPR*, VI, 452-53.

verilmesini tavsiye etti. Rumyantsef, Sırbistan'la ilgili maddede taviz vermenin gerekmeceğini umuyordu, çünkü sulh yaparken hükümetlerine karşı isyan edip himayesine giren milletleri Rusya'nın terk etmemesi çok dikkat edilecek bir husustu.

Neticede Çiçakof sadrazama aleni andlaşmanın tasdiknamelerini mübadeleye hazır olduğunu bildiren 14 Temmuz tarihli mektubunda Rumyantsef'in kaleme almış olduğu muğlak cümleleri aynen tekrar etti⁹⁷. Aleni andlaşmanın tasdiknameleri 15 Temmuzda, gizli maddelerin hiç bahsi edilmeden, mübadele olundu. Çiçakof, ikinci gizli maddeye itiraz edip tasdik etmeyen Osmanlılar olduğundan, gizli maddeler hususunda yeniden müzakereye geçmek mesuliyeti büsbütün Osmanlıların olduğu kanaatinde idi. Bu arada Kırım valisi Richelieu'ye doğu Karadeniz sahilinde Osmanlılara iade edilecek yerleri tahliye etmesini, ancak tasdik edilmeyen ikinci gizli madde gereğince Rusya'ya ayrılan bölgeye küçük bir kuvvet yerleştirmesini emretti. Çiçakof gizli maddeler hakkında nihai bir andlaşmaya varılıncaya kadar bu bölgeyi tahliye etmemeye hakkı olduğu kanaatindeydi⁹⁸.

Osmanlılara gelince, onlar gizli maddeleri tasdik etmemekle gizli maddeler hususunu tamamen bertaraf etmiş olduklarını sanıyorlardı. Gizli maddeleri tasdik etmemekle yalnız itiraz ettikleri ikinci madde değil, birinci madde de fesh olunmuştu. Bu madde İsmail ve Kili kalelerinin yıkılmasını ve Tuna'nın sol yakasında yeni istihkâm yapılmamasını şart koşuyordu. Mamafih Osmanlılar İsmail ve Kili kalelerinin yıkılıp yıkılmamalarına lakayttılar. Bu husus Sultan Mahmud'a arz edildiği zaman: "Anadolu, Sırbli ilişiği def' olunsun. Kili, İsmail hem hedm olunsun hem olunmasın" diye yazmıştı. Galip Efendi de İsmail ve Kili kalelerinin yıkılmasına pek önem verdiğinden değil, bunları müzakerelerde bir koz olarak kullanabilmek için üzerinde durmuş olduğunu ifade etmişti⁹⁹.

Sultan Mahmud, Sırbistan'la ilgili sekizinci maddeyi arzu ettiği şekilde tadil ettiremediği için müteessir olmuştu; fakat bunun dışında Bükreş andlaşması Osmanlı isteklerine mutabık bir şekilde tanzim

⁹⁷ Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 44372C.

⁹⁸ Çiçakof'dan İtalinski'ye, 22 Temmuz/3 Ağustos 1812, *VPR*, VI, 524-26.

⁹⁹ Kaymakamdan sadrazama, 6 Recep 1227/15 Temmuz 1812, ve Galip Efendi'den sadrazama, 19 Recep 1227/28 Temmuz 1812, Bşb. Arşivi, H. H. tasnifi Nr. 41336A ve 44421.

edilmişti. Galip Efendi sekizinci maddeyi kabul etmekle Bab-ı Ali'nin Sırların cürümlerini affetmekten başka bir şey taahhüt etmediği, sulh yapıldıktan sonra Sırp meselelerini arzu ettiği şekilde tanzim edebileceği fikrini ifade etmişti. Sultan Mahmud sekizinci maddenin Bab-ı Ali ile Rusya arasında devamlı bir anlaşmazlık noktası teşkil edebileceğini söylemekle Galip Efendi ile Laz Ahmed Paşa'nın kavrayamadığı bir hakikati gayet iyi kavramış olduğunu gösteriyordu: Sekizinci maddeyi Ruslar da, Osmanlılar gibi, arzu ettikleri şekilde telakki edeceklerdi. Sultan Mahmud'un ne kadar haklı olduğunu olaylar çok geçmeden açığa vuracaklardı.

Osmanlıları Ruslarla müzakereye askeri bir felaket sevk etmiş, ilk düşünceleri askeri durumlarını düzeltmek için vakit kazanmak olmuştu. Ancak Osmanlılar çok geçmeden Ruslarla sulh yapmanın zaruri olduğu kanaatine varmışlardı. Onlar umumi Avrupa mücadelesinin menfaatlerine uygun olmadığı kanaatine varmış, tarafsızlık politikasını seçmişlerdi. Napoleon'un cazip vaatleri kendilerini asla ilzam edemezdi; çünkü onlar Napoleon'un daha evvel vaat ettiği şeyleri yerine getirmediğini unutmamış, kendine hiç itimat edilemeyeceği kanaatine varmışlardı. Fransa ile ittifakın İngiltere ile aralarının açılmasına sebep olacağını da gayet iyi biliyorlardı. Oysa onlar mutlaka Fransa veyahut İngiltere'nin dostluğunu seçmek gerektiği takdirde İngiltere'nin dostluğunu Fransa'nın dostluğuna tercih ediyorlardı. İngiltere'nin deniz gücünden ürktükleri gibi, büyük devletler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimini sadece İngiltere'nin tasarlamamış olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Diğer taraftan Rusya ile de ittifaka yanaşmıyorlardı; çünkü böyle bir ittifak tek bir devletle savaşmaktan acizken kendilerini Fransa ve müttefikleriyle savaşa sokacaktı. Oysa böyle bir ittifaktan kendilerine hiçbir menfaat hasıl olmayacaktı. Üstelik onlar Rusya'yı ezeli düşmanları addediyorlardı. Bu mülahazalar göz önünde bulundurulursa Stratford Canning'in Bükreş andlaşmasının yapılmasında esaslı bir rol oynamış olduğunu iddia etmenin ne kadar yersiz olduğu açıkça meydana çıkar. Osmanlılar sulhu kendileri arzu ettikleri için, Stratford Canning' in kendilerini sulh yapmaya ikna etmesine ihtiyaç yoktu. Ruslara gelince, onları sulh yapmaya Fransa ve müttefiklerine karşı mücadeleleri sevk etmişti. Rusya'nın da İngiltere'nin de başlıca emelleri Fransa'yı yenmek olmasına rağmen, Ruslar, İngilizlerden şüphe ediyor, İngilizlerin Osmanlı - Rus andlaşmasının bir an evvel temini için

sarf ettikleri mesaiyi kendi hususi menfaatlerinin husulüyle ilgili bir faaliyet addediyorlardı.

Hem yapılışından derhal hasıl olan neticeler bakımından hem de Osmanlı - Rus münasebetlerinin istikbali bakımından Bükreş andlaşmasının ehemmiyetinde mübalağa etmek mümkün değildir. Andlaşmanın yapılışı Ruslara bütün kuvvetlerini Fransızlara karşı kullanabilmek imkânını verip, Fransızları yenmelerinde büyük bir amil olduğu gibi, Osmanlıları da mevcut şartlar altında cüz'i denebilecek bir toprak kaybıyla tehlikeli ve belki de felaketi mucip olacak bir durumdan kurtarmıştı. Yapılışını müteakiben andlaşma Osmanlı - Rus münasebetlerinin temeli mahiyetini almıştı. İki taraf muahede şartlarını ve bilhassa gizli maddelerin tasdik edilmemesiyle meydana gelen durumu farklı telakki ediyor ve dolayısıyla birbirlerini muahede şartlarına riayet etmemekle itham ediyorlardı. Neticede Osmanlı - Rus münasebetleri gergin kalmakta devam ediyordu. İki tarafın muahede şartlarını farklı telakki etmelerinden doğan anlaşmazlığa son vermek amacıyla 1816 ile 1821 yılları arasında iki devlet arasında uzun uzun müzakereler yapıldı; fakat ne biri ne de diğeri kendi noktai nazarından vazgeçmediği için bir netice hasıl olmadı. Aksine, bu müzakereler Osmanlı - Rus münasebetlerinin gergin devam etmesinde önemli bir amil oldu. Ruslar müzakere yoluyla Osmanlılara kabul ettiremedikleri noktaları 1826'da, harp tehdidiyle Akkerman'da elde ettiler. Osmanlıların kendilerine zorla kabul ettirilen bu şartları icraya yanaşmamaları Rusların harp açmalarına bir vesile oldu. Neticede Ruslar Osmanlıları yenip arzu ettikleri bütün şartları Edirne andlaşmasıyla Osmanlılara kabul ettirdiler. Şunu da belirtmek gerekiyor ki 1820'lerde Yunan meselesi Osmanlı - Rus münasebetlerini bir derece daha gerginleştirmekle beraber, Ruslar Osmanlılardan yeni yeni taleplerde bulunurlarken hep Bükreş andlaşmasına dayanıyorlardı.

